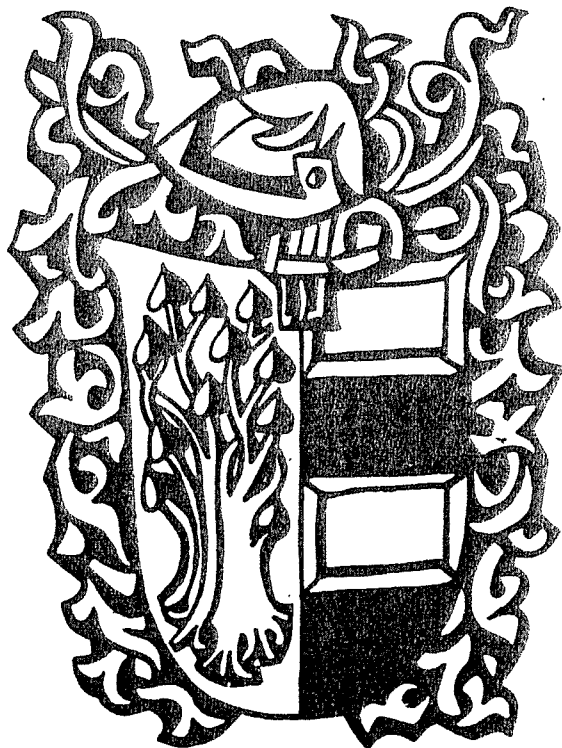

ZÁVODNÍ KLUB ROH
KRÁLOVOPOLSKÉ STROJÍRNY
BRNO

GENEALOGICKÉ
A HERALDICKÉ

I
N
F
O
R
M
A
C
E

3
—
1985

Z ČINNOSTI KLUBU

Genealogická přednáška.

Dne 21.5.1985 se konala přednáška Dr. Romana Zelenaye, CSc., který v našem klubu nebyl poprvé. Také tato přednáška byla zaměřena na "Zdroje a kriteria v genealogii".

V úvodu se přednášející zmínil o tom, že i na Slovensku byla založena genealogická společnost a to při filosofické fakultě University Komenského v Bratislavě. Vlastní přednáška byla rozdělena na dvě části, přičemž se přednášející opíral o svou knihu o slovenské genealogii, která je již v rukopisu, ale pro některé technické potíže nemůže být zatím vydána. V první části přednášky uvedl hlavní zásady své práce: zásadu výzkumu širokého okolí, zásadu retrospektivní metody, zásadu dlouhodobé systematické práce. Podrobně rozvedl jednotlivá kriteria filiačních vztahů: kritérium stavovské příslušnosti, majetkové kritérium, heraldické, jmenné, náboženské a další pomocná kriteria. Ve druhé části se zabýval hlavními zdroji genealogických údajů, ústním, písemnými a heraldickými. Dvouhodinová přednáška byla pro genealogy velmi poučná s následnou bohatou neformální diskusí. Také účast byla tentokrát vyšší než na našich minulých přednáškách.

Fr.Špirk

Schůzka skupiny pro heraldickou terminologii.

Dne 8. června se v Brně sešli zástupci zainteresovaných heraldických klubů, aby pokračovali v přípravě terminologické konvence. Poněvadž zprávy o setkání této skupiny se v poslední době objevují častěji, zmíníme se ve stručnosti o smyslu a vlastní náplni její práce.

Absence jednotně používaného heraldického názvosloví je již delší dobu pocítována jako jeden z nejvýznamnějších nedostatků v heraldické práci. Pokusy o kodifikaci v několika posled-

ních letech začaly nabývat konkrétní podoby díky agilitě členů pobočky Heraldika při ČNS v Praze, kteří také tuto problematiku vnesli na pořad jednání olomouckých schůzek a navrhli základní model zpracování a postup další práce. Také na stránkách našeho časopisu byl v posledních dvou ročnících ponechán poměrně široký prostor k veřejné diskusi na toto téma.

K plánu pražských kolegů se připojili heraldici z Brna i z ostravského KGHO a započali práci na přípravě terminologické konvence - dohody užívat schváleného heraldického názvosloví ve svých tiskovinách. Přitom se očekává, že při důsledném užívání dohodnuté terminologie vejde tato do povědomí a že postupem času se k ní připojí i ostatní publikující heraldici. Intensivní práce na tomto projektu se zúčastňuje 5 heraldiků z Prahy, 3 z Brna a 1 z Ostravy, přičemž podle potřeby spolupracují další členové na dílčích akcích. Zatím na svých jednáních tato skupina projednala a schválila na 300 termínů zejména z oblasti heraldických figur, heraldických zvířat a hornických symbolů. Výsledky jsou zpracovány na evidenčních kartách, jejichž kopie mají k dispozici všichni výkonní redaktoři heraldických časopisů.

Užívání jednotlivých termínů by však nemělo zůstat omezeno pouze na úzký okruh členů redakčních rad, ale naopak by mělo být zpřístupněno co největšímu počtu badatelů. Proto se od příštího roku uvažuje o vydávání dohodnuté heraldické terminologie tiskem. Jednotlivé heraldické termíny by byly vydávány na samostatných listech v menších sešitech tak, aby finanční náklady na rozmnožení byly únosné. List by obsahoval kresbu štítu s příslušnou figurou, případně jejími variantami, doporučený název, dosavadní synonyma a nezbytné vysvětlující poznámky. To vše by bylo doplněno praktickými příklady užití figur u konkrétních rodů včetně ilustračních kreseb. Odběratelé by tak během příštích let dostali do rukou potřebnou pomůcku sloužící nejen ke sjednocení heraldického názvosloví a jako klíč k určování erbů, ale i jako pře-

hled o výskytu jednotlivých figur v naší heraldice. Konkrétní otázky technického zpracování, financování a distribuce budou projednány na podzimní schůzce v Olomouci.

H.

Zájezd GHK "Napříč severovýchodní Moravou a Slezskem".

Program dvoudenního zájezdu, který se uskutečnil ve dnech 18. a 19. května, byl sestaven tak, aby obsahoval místa, která klub již delší dobu nebo vůbec nenavštívil. Cílem bylo, vedle některých obecně známějších památek, ukázat objekty dnes málo známé, ale zajímavé z hlediska historického, genealogického a heraldického.

K zvládnutí poměrně bohatého programu zájezdu připravil jeho vedoucí Ing. Vladimír Svoboda itinerář systematictější a detailnější, než bylo dosud v klubu zvykem, se záměrem využít maximálně času zájezdu. Účastníci si tak předem přečetli informace o historii i současném stavu míst, kterými trasa zájezdu vedla a o navštívených objektech, u nichž bylo času využito k vlastní prohlídce a doplňkovým informacím místních průvodců i členů zájezdu.

První den byly navštíveny: zámek ve Zdislavicích (rodiště a místo posledního odpočinku spisovatelky Marie Ebner-Eschenbachové, roz. hraběnky Dubské), zámek v Bystřici p. Hostýnem a ve Valašském Mezeříčí (zvenku), zastávka u památníků F. Palackého v Hodslavicích, zámek v Novém Jičíně - muzeum, historická část; unikátní kloboučnické muzeum, Štramberk včetně zbytku hradu se známou věží Trúbou, zřícenina hradu Hukvaldy, zámek ve Staré Vsi nad Ondřejnicí a zámek v Šilheřovicích.

Po přenocování v Opavě pokračoval program druhý den ukázkou historických objektů v Opavě a dále návštěvou zámku v Raduni (prohlídka), Kravařích, Velkých Hošticích a Litultovicích (zvenku), arboreta v Novém Dvoře, zámku ve Velkých Heralticích, Krnově a Slezských Rudolticích (vše zvenku),

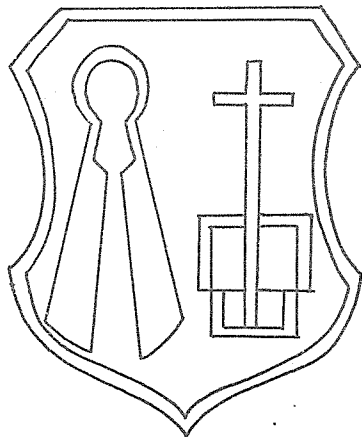
informací (včetně fotografií současného stavu) o zámcích Dívčí hrad na Osoblažsku a v Linhartovech a konečně zastávkou u renovovaného zámku v Hradci nad Moravicí a ve Fulneku.

Tento bohatý program byl sice náročný z hlediska jeho organizace i zájmu účastníků, ale byl zvládnutelný, protože se denně prohlížely jen 2-3 objekty; u ostatních byly kratší zastávky zaměřené na upozornění na zajímavá dnes obecně někdy velmi málo známá místa. Spokojenost účastníků zájezdu se projevila v jeho závěru, kdy velmi kladně hodnotili tuto akci (i když někteří unaveni) a projevíli zájem o další zájezd našeho klubu, plánovaný na podzim tohoto roku.

Při zájezdu jsme ocenili velmi pěkný přístup místních pracovníků veřejnosti nepřístupných objektů (např. ve Staré Vsi nad Ondřejnicí, Šilheřovicích a Velkých Heralticích) a zvláště velkou obětavost pracovníka KSSPPOP v Ostravě Ing. arch. Plavce, který nám ukázal historické objekty v Opavě a umožnil i shlédnutí zajímavého interiéru bývalého zámku v Litultovicích.

Dík vedoucímu zájezdu patří také za vzornou spolupráci v průběhu zájezdu členům výboru GHK JUDr. J. Bílému, MUDr. Z. Novobilské, Ing. arch. J. Křížanovi a Ing. K. Dvořákovi.

V. S.

Znak Michala Bretschneidera
(kamenný fragment), ukázka
heraldických památek
v expozici muzea v Novém
Jičíně

ČLÁNKY A STUDIE

Výročí jihomoravských měst a městeček.

Ivan Štarha

750 let Šlapanic.

Šlapanice jsou poprvé zmíněny v roce 1235, kdy je uváděn plebán Jan ze Šlapanic. Znamená to, že již v roce 1235 byly farní vsí. Městečkem se staly za Ferdinanda I., snad v roce 1563, kdy získaly tržní právo. Městský národní výbor byl zde zřízen 1. ledna 1965.

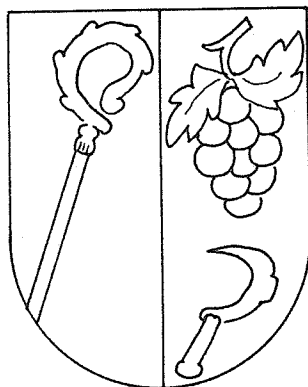
Městečko se záhy rozdělilo na tři části. Největší část, která měla městský charakter, užívala od roku 1563 pečeť ¹⁾, v jejímž pečetním poli je renesanční, na okrajích zdobený štít s prohnutými boky a v něm šikmo položená a z pravého okraje vyrůstající biskupská berla se závitěm směřujícím vlevo. Roku 1848 se všechny části Šlapanic spojily v jednu obec a na své pečeti užívaly městský znak biskupského dílu. Tak se znkem Šlapanic stal červený štít se zlatou šikmo položenou berlou se závitěm směřujícím vlevo. Tinkтуры znaku jsou doloženy při jeho užití ve šlapanickém farním kostele nad vchodem do starého oratoria a na truhlici šlapanického krejčovského cechu, která se nachází ve sbírkách Městského a vlastivědného muzea ve Šlapanicích. ²⁾

Druhá, vesnická část Šlapanic, užívala oválnou pečeť o rozměrech 22 x 25 mm s oválným barokním štítem a s bohatými ozdobami. Ve štítě visí vinný hrozen se dvěma listy a pod ním je položen vinařský nůž. ³⁾

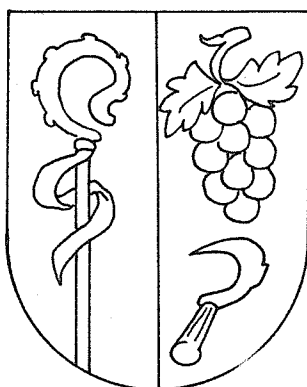
Po přiznání městského statutu si Šlapanice nechaly vypracovat návrh nového znaku, v němž jsou spojeny znak a pečetní znamení dvou bývalých částí obce. Jedná se o červeno-

zlatě polcený štít, vpravo je šikmo položená z pravého okraje vyrůstající zlatá biskupská berla se závitem směřujícím vlevo, v levém poli visí modrý vinný hrozen se zelenými úponky a pod ním je šikmo položen vinařský nůž (vinařský kosíř) v přirozených barvách. S tímto návrhem se městský výbor obrátil na komisi pro znaky měst při Archivní správě ministerstva vnitra. Přiložená kresba znaku se odchylovala od slovního popisu v tom, že berla byla postavená svisle a taktéž vinařský nůž. Komise doporučila, aby se národní výbor přidržel slovního popisu, berla byla položena šikmo, hrozen sahal do dvou třetin štítu a vinařský nůž byl taktéž položen šikmo.

Městský národní výbor tyto připomínky zřejmě neakceptoval, jak vidíme ze současného užívání znaku. V bulletinu Zprávy přípravného výboru oslav 750 let města Šlapanic je v záhlaví užít městský znak, v němž je berla postavena svisle. Na závitě je dokonce připojeno velum, což je typické pro opatskou berlu, neboť opati klášterů neměli právo nosit rukavice a museli držet berlu pomocí připevněné látky. Jedná se tedy zřejmě o historický nonsens. Levá část znaku odpovídá požadavkům komise pro znaky měst.

správné řešení znaku

současně užívaný znak

750 let Lukova.

Druhým městečkem, které vzpomíná v letošním roce 750 let první písemné zprávy, je Lukov na okrese Znojmo. K roku 1235 máme zde doložen farní kostel, jehož patronátní právo náleželo louckému klášteru. Městečkem se Lukov stal za Krajiřů z Krajku v letech 1549-1560.

Snad již ze 16. století pochází znak respektive znamení městečka, doložené na pečeti (někdy průměr pečeti uváděn 38 mm), v jejímž pečetním poli jsou vedle sebe postaveny tři kulaté věže. Dvě postranní jsou nižší, každá s kulatě zaklenutým vchodem bez vrat, se dvěma kulatě zaklenutými okny v prvním patře (nad nimi dvojité římsy) a s třemi stínkami. Prostřední věž je vyšší, s kulatě zaklenutou bránou opatřenou zavřenými jednodílnými dveřmi se závorou na pravé straně a se dvěma kovanými pan-

LUKOV 36 mm ϕ

ty po levé straně. Věž má dvě patra s okny (první patro jedno kulaté zaklenuté okno, druhé patro dvě taková okna). Nad okny je dvojité římsy a věž je zastřešena kuželovitou střechou s makovicí. 4)

700 let Štěpánova nad Svratkou.

Na listině biskupa Dětricha z 15. února 1285 o patronátním právu na kostel v Olší je mezi svědky z řad duchovních uveden Heřman ze Štěpánova. Znamená to, že Štěpánov nad Svratkou byl již v roce 1285 farní vsí. Městečkem se stal před rokem 1584.

Znak městečka je doložen na pečetí, v jejímž pečetním poli je štít s rolverky a v něm stojí horník v pracovním obleku s kapucí držící v levici mlátek

5)

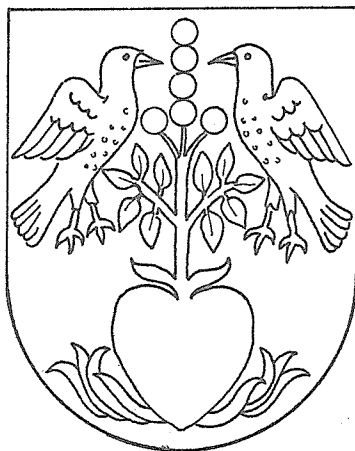
ŠTĚPÁNŮV - ϕ 30 mm

650 let Sněžného.

Sněžné, do roku 1948 Německé, v okrese Žďár nad Sázavou, se poprvé uvádí v listině Geruše z Aušperka z 16. července r. 1335, kdy náleželo doubravnickému klášteru. Na městečko bylo povýšeno až v r. 1852.

SNĚŽNÉ ϕ 30 mm

Na obecní pečeti z roku 1729 je v pečetním poli dole srdce, z něhož vyrůstá stylizovaný strom, na němž sedí proti sobě dva ptáci. ⁶⁾ Až v létech 1957-1958 vytvořil pro obřadní síň prof. Sychra barevné znamení, které se užívá jako znak. Jedná se o stříbrný štít dole s červeným srdcem mezi červenými plameny (tři po každé straně), z něhož vyrůstá modrá jeřábina o dvou větvičkách a nahoře se stylizovaným plodem. Na větvičkách sedí do středu obrácené kvíčaly v přirozených barvách ⁷⁾, které zobou do plodu. ⁸⁾

450 let povýšení Chropyně na městečko.

Chropyně je poprvé uváděna ve falzu z 15. století, které se hlásí k 21. srpnu 1261. V pravé listině je o ní zpráva v roce 1374. Dne 3. července 1535 povýšil Ferdinand I. ves na městečko, kterému udělil znak. Dne 12. června 1970 byl v Chropyni zřízen městský národní výbor.

Podle Ferdinandova privilegia měla Chropyně ve znaku "štít červený, v němž jest v prostředku štítu vydra držice v ústech štiky". ⁹⁾ V roce 1976 si město nechalo vypracovat návrh nového městského znaku: šikmo dělený štít se zlatým klassem, nahoře vydra držící štiky, dole křivule jako symbol chemického průmyslu. Komise pro otázky znaků měst na svém zasedání 14. září 1976 konstatovala, že realističtější kresba vydry a křivule se dobře nesnáší s geometrickou kresbou klasu, dělicího šikmo celý štít. Doporučila proto jiné ztvárnění navrhovaných symbolů, například dělený štít, v horní polovině vydru držící štiky, dolní polovina je polcená vpravo s klassem, vlevo s křivulí. Až v říjnu 1977 předložil Městský národní výbor v Chropyni nový návrh znaku: V šikmo modro-červeně děleném štítu v horním poli vyskakuje zlatá ohlížející se vydra s červenou zbrojí, která pravou nohou zatíná drápy do stříbrné šikmo položené padající štiky; v dolním poli jsou dvě zúžená stříbrná vlnitá břevna uprostřed, nad nimi je vpravo otočený zlatý klas ječmene s jedním listem (bez stonku), dole zlatá třecí miska se stříbrnou zkumavkou. Tento nový ná-

vrh projednala komise pro znaky měst 1. února 1978. Mimo některých drobných připomínek spíše estetického charakteru (nepoměr velikosti vydry a štiky a zobrazení přední části štiky a části zadní) doporučila vynechat stříbrnou zkumavku křížící zlatou třecí misku. K těmto připomínkám bylo při zpracování konečné podoby znaku přihlédnuto (misce byla přidána třecí palička) a ještě v únoru 1978 byl znak schválen.¹⁰⁾

450 let povýšení Troskotovic na městečko.

Troskotovice jsou poprvé zmíněny ve falzu z 12. století, které se hlásí do roku 1046 a v pravé listině z roku 1252. Dne 8. července 1535 povýšil Ferdinand I. Troskotovice na městečko a dal mu znak.

Znakem městečka se podle privilegia stal "štít bílý a v něm u vrchu napříč tři štrychy černé do půli štíta", tedy erb pánů z Kunštátu. 11)

TROSKOTOVICE - Ø 30 mm

350 let povýšení Nového Města na Moravě na město.

Nové Město je poprvé zmíněno 2. října 1267, kdy se nazývá Bočkov, Novým Městem bylo poprvé nazváno v roce 1293, městský statut získalo privilegiem Františka z Dietrichštejnu ze dne 30. listopadu 1635.

Vývoj městského znaku Nového Města, opíráme-li se o sfragistický materiál, byl poměrně složitý.

Na listech z let 1571-1577 je přitištěna novoměstská pečeť o průměru 20 mm, v jejímž pečetním poli je v renesančním štítě laň.

12) Nezeřetelné běžící zvíře je v pečetním poli pečeti o průměru 28 mm, jejíž otisk je doložen v roce 1619. Již z počátku

NOVÉ MĚSTO NA MORAVĚ Ø 27 mm

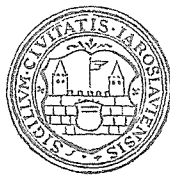
16. století však zřejmě pochází pečeť o průměru 40 mm, v jejímž pečetním poli je kráčející ohlížejíci se asi lev se stočeným ocasem vpravo pod zadní nohy. Na listě z roku 1603 je novoměstská pečeť o průměru 43 mm, v jejímž pečetním poli je renesanční štít, v něm kráčí ohlížejíci se lev s ocasem o dvou pramenech stočeným pod zadní nohy. Podobu znaku kodifikovalo teprve znakové privilegium z roku 1635: "Předně mají štít napříč poli rozdělený a v něm v prostředku dva nože z erbu našeho v přímo stojící a nad nimi knížecí klobouček, v dolní pak polovici štítu tolikéž jedno pole červené barvy se spaťruje, v kterémž lev žluté barvy sedící s vyplazeným jazykem za sebe hledícím jest."

Autentický blason znaku je třeba korigovat podle erbovní miniaturny. Štít je kosmo zlato-červeně dělený, na němž jsou položeny dva odvrácené vinařské nože v přirozených barvách. Nad noži ve zlatém poli je knížecí koruna, dole v červeném poli stojí zlatý ohlížejíci se lev.

450 let znaku městečka Jaroslavice.

Jaroslavice jsou poprvé zmíně ve falzu, hlásící se do roku 1249, v němž je uveden Boček z Jaroslavice. Městečkem se staly v letech 1490-1516. Dne 25. listopadu 1535 jim Ferdinand I. potvrdil výsady a rozhojnil znak.

Původním znakem Jaroslavice byla "zeď a stíny, v kteréžto zdi z každé strany jedna věž též s stíny a krovky špičatými a mezi těmi dvěma věžemi ze zdi vyniká praporec až doprostřed těch věží", v roce 1535 jim Ferdinand I. povolil, "aby oni na tej pečeti uprostřed zdi měli štít bílý se třemi štrychy černými napříč", tedy erb pánů z Kunštátu. 13)

JAROSLAVICE Ø 12 mm

Poznámky:

- 1) J. Dřímál - I. Štarha a kol.: Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček, Brno 1979, s. 99. (Dále Znaky a pečeti). Reprodukce pečeti byla uveřejněna na obálce publikace Šlapanice, Československá propagační revue Brno, 1939.
- 2) Podle materiálu, který zaslal Městský národní výbor ve Šlapanicích komisi pro znaky měst.
- 3) Znaky a pečeti, s. 112.
- 4) tamtéž, s. 355, tab. XLVIII.
- 5) tamtéž, s. 393, tab. LI.
- 6) tamtéž, s. 392, tab. L.
- 7) Kvíčaly mají podle kresby v letáku černé letky a ocasní pera, dále zlatá pera na křídlech a červená rozsetá pírka na prsou. Jinak jsou kvíčaly stříbrné.
- 8) Znak zobrazen na letáku Svratka, Sněžné, Herálec a okolí, který pro Okresní komisi cestovního ruchu ONV Žďár nad Sázavou ve spolupráci s Krajskou komisí cestovního ruchu v Brně vydalo Nakladatelství Orbis.
- 9) Znaky a pečeti, s. 245.
- 10) Nový znak vytištěn na letáku, kde je kresba o rozměrech 225 x 300 mm.
- 11) Znaky a pečeti, s. 364-365.
- 12) tamtéž, s. 387-389.
- 13) tamtéž, s. 353-354.

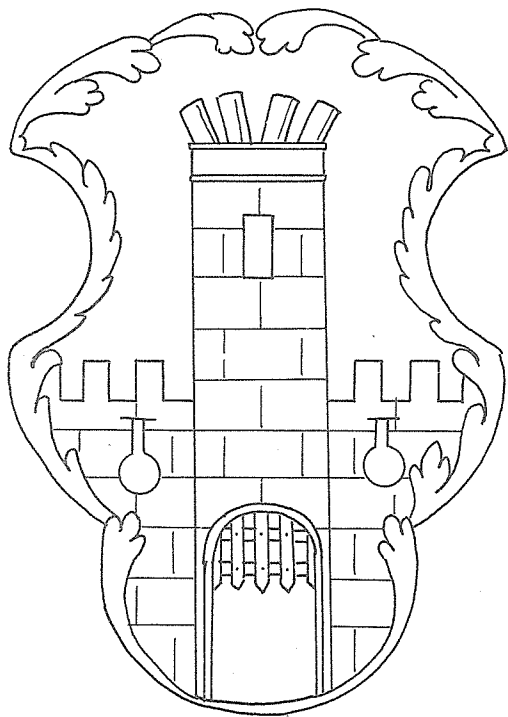
Dva doplňky ke Znakům a pečetem jihomoravských měst a městeček.

Karel Müller

Ve fondu Metropolitní kapitula Olomouc, uloženém na olomouckém pracovišti Státního oblastního archivu v Opavě ¹⁾, se nachází zajímavý pramen ke komunální heraldice, který byl částečně využit již Baletkou ²⁾, však při zpracování jihomoravského soupisu ³⁾ (dále jen "Znaky") zůstal opominut. Přípisem datovaným v Kroměříži 18. října 1725 byla poddanská města olomouckého biskupství vyzvána, aby zaslala biskupské kanceláři v Kroměříži otisky užívaných městských pečeti a připojila též barevné vyobrazení městského znaku. Takto získané informace měly být jedním z podkladů pro tisk nového kalendáře olomouckého biskupství. ⁴⁾ Do dnešní doby se dochovály odpovědi osmi měst - Příbora, Mohelnice, Moravské Ostravy, Města Libavé, Osoblahy, Vyškova, Svitav a Ketře; odpověď Budišova, avizovaná na spisovém obalu z minulého století, chybí. Shodně s požadavky je ve všech případech k vlastnímu stručnému přípisu podepsanému purkmistrem a radou příslušného města připojen otisk užívaného typáře, případně i dvou, a více či méně zdařile provedená barevná kresba městského znaku. V několika případech se jedná o zatím vůbec nejstarší vyobrazení daného znaku. V tomto příspěvku si všimneme Vyškova a Svitav.

Vyškov.

"Znaky" se zmiňují o údajně jediném starším barevném znaku Vyškova zaslaném vyškovskou městskou radou 31. května roku 1728 Dismasu Hoferovi a v barevné příloze jej také reprodukuje. ⁵⁾ Oproti tomu nalezený přípis biskupské kanceláři je datován ve Vyškově již 7. listopadu 1725. Jeho přílohu tvoří barevná kresba znaku o rozměrech 17 x 12 cm. Ve štítu v podobě zlaté kartuše na červeném poli bílá hradba s věží z kvádrového zdiva. Ve věži otevřená brána se zdviženou mří-

ží a jedním oknem, po stranách ve zdi střílny. Hradební zeď má na každé straně po třech stínkách, na věži jsou stínky čtyři, mírně prohnuté do stran. Vyobrazení je až na drobné detaily shodné s publikovanou kresbou ve "Znacích", svým provedením je však kvalitnější. Již užitý tvar kartuše svědčí o tom, že obě vycházejí ze stejné předlohy, kterou byla vyškovská městská pečeť užívaná od poloviny 17. století.⁶⁾ Tento typář sloužil svému účelu ještě v 18. století, neboť jeho otisk v červeném vosku je přiložen ke zmiňovanému přípisu z roku 1725. Nově nalezené vyobrazení tedy společně s již známou o tři roky mladší kresbou jednoznačně určuje barvy znaku města Vyškova, a to v neprospěch v současnosti užívané a ko-

misí pro otázky znaků měst při AS MV ČSR schválené podoby s červenou hradbou a věží na bílém štítě.

Svitavy.

"Znaky" určují nejstarší barevnou podobu znaku Svitav - v modrém poli na černé skále stříbrná hradební zeď s otevřenou branou s hnědými vraty, na zdi stojí stříbrné věže s červenými střechami a zlatými makovicemi, mezi nimi zlatá volská hlava - podle plastiky z konce 18. století na staré radnici ve Svitavách. ⁷⁾ Přípis svitavské městské rady z olomouckého kapitulního archivu je mnohem starší. Není sice datován, ale nepochybně pochází stejně jako ostatních sedm dochova-

ných dopisů z počátku listopadu 1725. Na přiloženém listu se nachází barevná kresba svitavského znaku, jíž jistě sloužila za předlohu městská pečeť. Její otisk, k připsu rovněž přiložený, je však velmi setřelý.⁸⁾ Znak města Svitav je na kresbě vkomponován do hnědého oválného rámečku o rozměrech 13x11 cm. Představuje jej na modrém poli na zeleném trávníku bílá hradební zeď z kvádrového zdiva se čtyřmi stínkami. Uprostřed hradby brána s dokořán otevřenými šedými vraty se stříbrným kováním, za ní dvě bílé věže z kvádrového zdiva, natočené jednou hranou dopředu, s naznačenými okny a červenými střechami bez makovic. Mezi věžemi doprava obrácená černá volská hlava. Nalezená kresba tedy posunuje naše poznání oproti "Znakům" o více než půlstoletí do minulosti a současně přináší některá nová a dosud neznámá fakta o užívané podobě a barvách svitavského městského znaku, zvláště co se týče barvy volské hlavy.

Poznámky:

- 1) SOA Opava, prac.Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv.č. 3611, sign.F a 20, kart. 224.
- 2) L.Baletka, Znaky měst a městeček severomoravského kraje, Sborník Státního archivu v Opavě 1968-1971, Opava 1971, s.165-295.
- 3) J.Dřímál - I.Štarha a kol.: Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček, Brno 1979.
- 4) Kalendáře z let 1716-1827 se nacházejí v SOA Opava, prac. Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, inv.č.2937, sign. S 9, avšak znaky měst v nich obsaženy nejsou.
- 5) Dřímál-Štarha, c.d., s.339, tab. XIX.
- 6) Tamtéž, s.338.
- 7) Tamtéž, s.424-425.
- 8) Tuto pečeť o průměru 43 mm Dřímál-Štarha, c.d., nepopisují.

K migraci tkalců a jejich genealogii v 18. století.

Jan Skutil

České země jsou v historii textilnictví považovány za kadlub této výroby a za evropskou křížovátku tkalců.¹⁾ Marie Vojtíšková²⁾ metodou historické demografie sledovala migraci tkalcovských mistrů i tovaryšů nejen v rámci Českého království (např. ze severovýchodních a ze severních Čech na jižní Moravu a naopak, dříve pak z Čech do Slezska a do Kladska), ale rovněž v rámci středoevropském. Uvedla, jak se na počátcích textilní výroby v Čechách podíleli tkalci ze Saska, z Bavor, Holanďané i Angličané. Obdobně tomu bylo i na Moravě, a to nejen v Brně, nýbrž zejména v Náměšti nad Oslovou³⁾ a j., jak sledovali Bedřich Šindelář, František Mainuš a Jan Janák⁴⁾. Odrazu lidové i manufakturní textilní výroby v literárním zpracování a též v ostatních pramenech věnovala zasloužilou pozornost Vlasta Svobodová,⁵⁾ kdežto speciálně textilní problematiku v nejznámějším českém literárním díle, totiž v Babičce Boženy Němcové, Erik Bouza,⁶⁾ když již na tuto slovesnou práci byly soustředěny i detailní zřetele genealogického bádání v dřívější době.

Přesto se však nepodařilo dosud plně se zaměřit na vysvětlení osudů a otázky literární typizace zajímavé postavy uvedeného díla, tkalcovského tovaryše Jiřího Novotného, jehož lidský prototyp rodopisně analyzoval Václav Černý;⁷⁾ není dodnes plně chápán za literární typ tkalce plně výrazný pro konec 18. století, kdežto jeho ženě Magdaléně Novotné, pojímané za jednu z nejšťastnějších slovesných postav a představitelk života v oné době zejména na venkově, hlavní to hrdince Babičky Boženy Němcové, byla věnována již všestranná pozornost i výkladová. Tkadlec Jiří Novotný je skutečně rovněž mistrně zobrazený hrdina vzatý přímo ze života z podhůří Orlických hor; jeho lidský prototyp přechází odtud do

Kladska, kde se učí dále tkalcovskému řemeslu u svého strýce, načež se pak vrací domů do Čech a odchází znovu do Kladska, a nakonec i do Berlína za tkalcovskou povinností. Jeho genealogie je nám známa z Černého prací a končí někde koncem 17. století v tamních matričních zápisech, kdežto jeho postava symbolizuje vlastně antimilitaristického emigranta, i když nakonec v pruském vojenském stejnokroji, jemuž se dostalo vzácného údělu: přežít literárně, a to zatím více než po dobu dvou set let svůj lidský protějšek.

Antipódní byla pak role imigrantů do českých zemí, např. z Bavor. Ukázali jsme již dříve na osudy rodiny Jaklovy z Bystřice nad Pernštejnem, ⁸⁾ jejíž předkové z otcovy i z matčiny strany přišli z Bavorska, tito z oblasti Vilshofenu na Dunaji, oni z nevzdáleného odtud Lanzendorfu, a to zhruba ve třicátých letech 18. století.

Ve farní matrice dolnobavorského Vilshofenu je k r. 1709 skutečně zapsán Johann Wolfgang Heumann (též Heymann, Haymann) městský písař a také jeho žena Rosina, jež zemřela dne 22.4. r.1730 kdežto její manžel Johann Wolfgang H., městský prokurátor, zástupce rady a kantor, dne 23.4.1763. Měli spolu děti Marii Magdalenu (nar.7.12.1709), Marii Elisabeth (nar.8.11. r.1711), Josefa (nar. 29.1.1714), Johanna Ulricha (nar.4.7. r.1715), Johanna Adama (nar.24.12.1716), Johanna Georga (nar. 8.7.1719), Marii Catharinu (nar. 3.2.1721) a Georga Caspara (nar. 31.12.1723). Všechny děti se narodily ve Vilshofenu, u všech je uvedeno dvojí křestní jméno (byly osločovány většinou druhým jménem), jen u Josefa ne. Proto soudíme, že právě tento snad měl druhé jméno Bernart, popřípadě je dostal při biřmování, pod nímž byl pak znám asi i v moravské Bystřici nad Pernštejnem, neboť druhá rodina Haymonů se ve Vilshofenu v oné době nevyskytuje, jak zjistil MUDr. Miloš Suchý spolu se svými přáteli informátory.

A tak lze takto snad považovat onu přechodovou vazbu Vilshofen - Bystřice nad Pernštejnem za zcela pravděpodobnou

a dokázanou, když je doložena stejným příjmením, shodným časem, rodovou tradicí i matričními doklady a genealogickým studiem u nás, tyto spoje nevylučující.

Takto by byla tkalcovská migrace dokázána snad konkrétním případem matričními doklady ze dvou zemí, na základě pojítka příjmení a tradice, a to právě u tkalcovských rodin, ještě hluboko před zrušením nevolnictví v našich zemích, z jehož příkazů vyplývaly i zákazy migrace řemeslníků.

Haymonova a Jaklova rodina drží rodovou pověst o svém původu a příchodu z Bavor i tradiční vyprávění vztahující se k domnělému prvotnímu sídlu rodu v Belgii a k souvztažnosti k vazbám k někdejšímu dordogneskému hraběti Aymonu ve francouzské provincii Aimon, předala nové své větvi vznikající v dalších generacích na naší půdě v Bystřici nad Pernštejnem⁹⁾ bohatství těchto skazů; byly tu rozmnoženy o další, zděděný při koupi domu v někdejší Bratrské ulici, v němž po celé 19. století pak Jaklovi žili, totiž o pověst připomínající dávnost českobratrskou minulost oné usedlosti ve spojitosti s biblí Kralickou, již tu Jaklovi zdědili nikoli po svých předcích, ale po dávných majitelích reality, ačkoli sami byli přísnými katolíky. Tyto tradice žily pak v rodině Jaklově po dobu téměř 200 let; vyprávěla je zde ku konci dvacátých let ještě stařenka Julie Zemanová, roz. Jaklová (1845-1931).

Poznámky:

- 1) Vladimír Koblížek, Plátenictví v Podkrkonoší v druhé polovině 18. století. In: Z historie podkrkonošského textilu. Sborník příspěvků k dějinám textilní výroby v Podkrkonoší. Trutnov 1971, s.7 - 77.
- 2) Marie Vojtíšková, Problematika geografické mobility v historii textilnictví. Projev na I. setkání historiků textilního průmyslu v Mostku v květnu 1981. Vyjde ve sborníku Z dějin textilu, supplementum, za redakce J.Šůly.
- 3) Náměšť nad Oslavou. Dějiny města od nejstarší doby po naši současnost. Zpracoval kolektiv autorů Jan Skutil,

- F.Špírk, I.Štarha. Praha 1984, s.75n.
- 4) Bedřich Šindelář, O západoevropských odbornících v některých textilních manufakturách na Moravě koncem 18. století. ČMM 77, Brno 1958, s.54-74. - František Mainuš, Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v 18. století. Praha 1960. - Jan Janák, Snahy o vydání továrního řádu pro brněnské soukenické manufaktury na konci 18. století. VVM 32, Brno 1980, s.276-288. - Týž, Hospodářské výsledky náměšťské továrny na výrobu jemných suken ve světle bilanci z let 1840-1848. In: Z kralické tvrže 8, Brno-Kralice nad Oslavou 1977, s.37-44.
 - 5) Vlasta Svobodová, Lídová a manufakturní textilní výroba v literárním zpracování a v ostatních pramenech. In: Lnářský průmysl, supplementum 2, Trutnov 1983, s.9-20.
 - 6) Erik Bouza, Božena Němcová a textilní problematika. In: Z dějin textilu. Studie a materiály, sv.6, Ústí nad Orlicí 1984, s.121-133. - Na uvedené konferenci v Mostku jsme jeho téze rozvíjeli.
 - 7) Václav Černý, Knížka o Babičce. Praha 1963; sr. zejména přílohy (nestránkované) ku konci této publikace.
 - 8) Jan Skutil, Bystřické cechy a rodina Jaklova. Bystřický zpravodaj - listopad 1981, s.14-15. - Týž, Literární jádro jedné genealogické tradice. Genealogické a heraldické informace 4, 1983, s.216-217. - Bohuš Schwarzer, in: Vlastivědná ročenka okresního archivu Blansko 1971/72, s.67-72; dále tamt. 1977, s.75-76. - Genealogická a heraldická ročenka 1978, s.76.
 - 9) Bystřice nad Pernštejnem. Brno 1980, kap.III.

Genealogické a heraldické prameny ve Státním oblastním archivu v Opavě.

Karel Müller

Státní oblastní archiv v Opavě se svými pracovišti v Olomouci a Janovicích patří rozsahem i obsahem uchovávaných písemností na přední místo mezi archivy ČSR. V množství archivního bohatství se ovšem nalézají také řada genealogických a heraldických pramenů, ať již veřejnosti známých, nebo dosud čekajících na své badatele. Tento příspěvek je pouhou informací v dané problematice a podává jen stručnou charakteristiku významnějších fondů a jednotlivin.

K nejstarším tzv. kmenovým fondům SOA Opava patří Slezský stavovský archiv v Opavě z let 1318 - 1850, sestávající ze dvou základních částí - listin a úředních knih. Odhlédneme-li od množství sfragistického materiálu, které je ostatně příznačné pro každý soubor listin kteréhokoli staršího fondu, pak z první části mohou zaujmout především originály erbovních listin, primárního heraldického pramene. V uvedeném fondu se jich nachází 9 kusů, nejstarší z roku 1559 pro odjinud neznámého Stanislava Blo. Soubor úředních knih je tvořen především 56 svazky zemských desk knížectví opavského (1431-1850), 18 svazky zemských desk knížectví krnovského (1404-1850), dále knihami pŕuhonŕ obou knížectví (opavské od r. 1413, krnovské od r. 1498), protokoly zemského práva apod. Většina svazků zemských desk, jak opavských, tak krnovských, a řada knih pŕuhonŕ nese na titulním foliu heraldickou výzdobu v podobě znaku nejvyššího komorníka, popřípadě dalších zemských úředníků. Tyto iluminace jsou názornou ukázkou vývoje heraldické tvorby od poslední čtvrtiny 15. století až do konce 18. století a vzhledem ke svému přesnému datování mohou velmi vhodně sloužit ke komparaci s jinými druhy heraldických pramenů.

1)

Z dalších zemských fondů, obsahujících četné informace

ke genealogii šlechtických rodů, je třeba se zmínit o fondu Zemské právo opavsko-krnovské 1501 - 1746 s množstvím šlechtických pozůstalostních spisů a Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského v Opavě 1507 - 1784. Zanedbatelný v tomto směru není ani fond Královský úřad v Opavě 1743 - 1782, v němž se nacházejí materiály k povyšování jednotlivých osob do šlechtického stavu, polepšování znaků atd. Součástí je rovněž pozoruhodná agenda týkající se projednávání změny znaku a titulu císařovny Marie Terezie v souvislosti se ztrátou větší části Slezska v roce 1742.

Cenné genealogické informace soustřeďují některé písemné pozůstalosti známých historiků a rodopisců, mnohdy svým významem přesahující region. K těm nejvýznamnějším v SOA Opava patří Pozůstalost Josefa Zukala s přechetnými výpisky z pramenů, ať již k šlechtickým rodinám z Moravy a Slezska, nebo k opavským měšťanským rodinám, seřazeným v kartotéky. Dále zasluhují zmínky pozůstalosti Vincence Praska ²⁾, Leopolda Svobody, autora řady rodopisných hesel v Riegrově Slovníku naučném, Františka Josefa Häusslera, archiváře Řádu maltežských rytířů, který shromáždil rozsáhlý materiál k rodu Sobků z Kornic, ing. Josefa Nirtla, s jehož pracemi se setkáváme na stránkách rakouského časopisu "Adler". Neschází ani malá část pozůstalosti Josefa Pilnáčka, obsahující především rukopis k jeho posmrtně vydaným Rodům starého Slezska. ³⁾ Z pozůstalostí badatelů zaměřených na vlastní rod je třeba upozornit na písemnosti polního maršála Mořice Doudlebského ze Šterněka.

Hodnotný sfragistický materiál obsahuje Sbírka odlitků pečeti, ve které jsou soustředěny odlitky především z listin klášterů zrušených josefinskými reformami. Odlitky byly pořízeny mezi světovými válkami, a to z fondů uložených dnes v SOA Opava i v SOA Brno. Jejich cena spočívá v kvalitě provedení a také ve skutečnosti, že některé originály, např. pečeti Alberta ze Šternberka z roku 1296 (SOA Brno, E 5, N 1), jsou již nenávratně ztraceny. Z ostatních sbírek uvádíme

ještě Sbírkou listin různého původu, v níž je mj. uloženo také 7 erbovních listin, nemajících přímý vztah ke Slezsku.

Základními fondy bývalých zemědělsko-lesnických archivů, dnes II. oddělení státních oblastních archivů, jsou písemnosti šlechtických velkostatků. Jejich součástí jsou mnohdy také rodinné neboli majitelské archivy, soustřeďující významný materiál k dějinám příslušného rodu. V některých případech se jedná o rozsáhlé komplexy rodinných archivů, které pak tvoří samostatné fondy. Nalézáme zde vedle rodinné korespondence, deníků, později i fotografií, také ověřené vývody pořízené za účelem přijetí do některého řádu, nástěnné rodokmeny, erbovní listiny i úřední potvrzení podoby znaků. V SOA Opava jsou tyto fondy uloženy v Opavě z bývalého Ostravského kraje a v Janovicích z bývalého Olomouckého kraje. Z nejvýznamnějších fondů tohoto druhu uvádíme rodinné archivy knížat Lichnovských v Chuchelné, Žerotínů v Bludově, Kleinů z Vízemberku, velkostatky Štáblovice (Sobkové z Kornic), Velké Heraldice (Bellegarde), Potštát (Des Fours Walderode), Tovačov (z Petřvaldu, Gutmannové), Veselíčko (Podstatský z Prusinovic) atd.

Zájemci o problematiku církevní heraldiky mohou nalézt důležité prameny ve IV. oddělení SOA Opava, tedy na olomouckém pracovišti tohoto archivu. Pomineme-li jednotliviny ve fondu Arcibiskupství Olomouc, jako je např. několik kusů originálů erbovních listin, pak je třeba se zmínit o souboru pozůstalostí jednotlivých olomouckých kanovníků ve fondu Metropolitní kapitula Olomouc, v nichž se mnohdy nacházejí cenné prameny k dějinám příslušného šlechtického rodu, jako např. podrobný rodokmen Auerspergů z roku 1773 v pozůstalosti kanovníka Jana Františka hr. Auersperga. Součástí téhož fondu jsou tři tabla, maľované olejovými barvami na plátně, přinášející barevně provedené znaky dignitářů i ostatních kanovníků olomoucké kapituly, od počátku 17. století až do z 2. poloviny 19. století. Obdobnou obsahovou náplň mají tištěné kalendáře olomoucké kapituly, dochované ve vázaném konvolutu

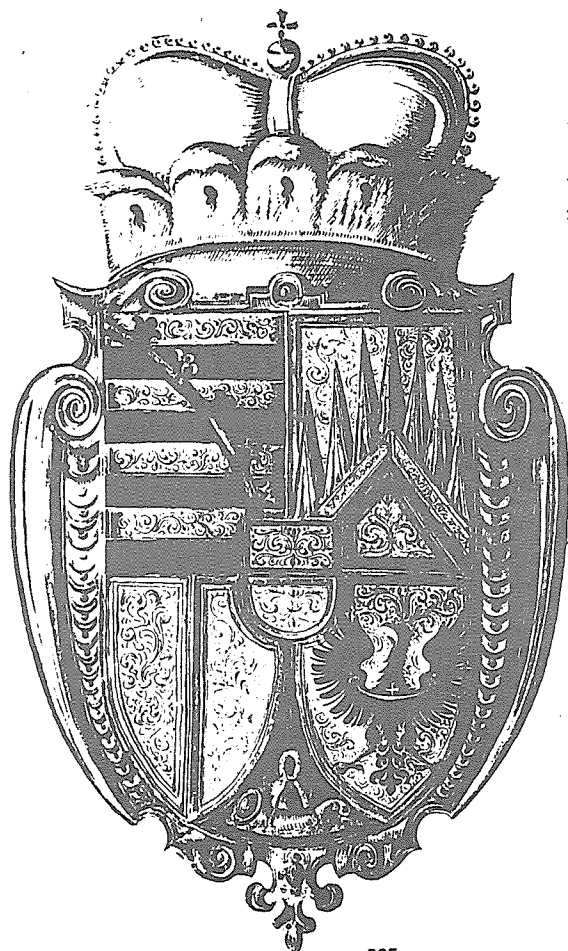
z let 1716 - 1827, ⁴⁾ a nástěnné tištěné kalendáře z let 1808 - 1848. Pramenem dosud zcela nevyužitým pro heraldické bádání mohou být i tištěné universitní teze z fondu Universita Olomouc, ze kterých mnohé nesou znaky studujících šlechtického původu. Heraldickou výzdobu, převážně v podobě znaků biskupů, mají také některé svazky manských desk olomouckého biskupství, uložené ve fondu Lenní dvůr Kroměříž.

Závěrem několik slov o základním prameni pro genealogy, jakým jsou církevní matriky. Sbírka matrik Severomoravského kraje v SOA Opava je rozdělena na dvě části, první obsahující matriky z oblasti bývalého Ostravského kraje včetně Bruntálska, Jesenicka a Vsetínska je uložena v Opavě, druhá část skládající se z matrik bývalého Olomouckého kraje se nachází na pracovišti v Olomouci. Do archivu byly zatím převzaty všechny matriky časově sahající přibližně k roku 1900. Celkem se jedná o 8447 svazků matrik římskokatolických, matrik evangelických, ať již sborů augšpurského nebo helvétského vyznání, a matričních knih civilních matričních úřadů (tzv. Standesamtů) z oblasti Hlučínska z let 1874 - 1900. Případná časová cezura způsobená ztrátou určitých svazků římskokatolických matrik může být velmi dobře vyplněna užitím dochovaných souběžně pořizovaných opisů, které jsou uloženy na pracovišti v Janovicích ve fondu Arcibiskupská konsistoř Olomouc. Nejstarší opisy pocházejí již z konce 17. století, nejmladší, dosud do tohoto souboru pojaté, jsou z roku 1900. Důležitý je však především fakt, že opisy zahrnují celé teritorium olomouckého arcibiskupství (bez území v roce 1777 vytvořeného brněnského biskupství) a přesahují tedy rámec Severomoravského kraje.

Poznámky:

- 1) K. Müller, Heraldická výzdoba zemských desk opavských a krnovských, Sborník příspěvků z II. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1984, s. 33-36.

- 2) Druhá část pozůstalosti Vincence Praska je uložena v OA Gottwaldov.
- 3) K.Müller, Pozůstalost Josefa Pilnáčka ve Státním oblastním archivu v Opavě, Zpravodaj KGHO, 1983, s.64 - 65.
- 4) D.Řezanina, Nástěnné církevní kalendáře olomoucké z let 1716 - 1828, Kralupy 1970.

Erb Karla knížete
z Liechtensteinu
v knize Půhonů a
nálezů kn.opavské-
ho (1686-1740)

Paměti rodu Višinkova z Olešnice na Moravě.

Jan Kober

Dne 23. února 1985 zemřel ve stáří 74 let olešnický rodák, kronikář a písmák Josef Višinka. Mezi jinými pracemi zanechal jím sepsanou historii svého rodu. Obsahuje údaje čerpané z matrik, Moravských katastrů, panských urbářů, pozemkových knih a vlastních záznamů. Tyto prameny sahají do třicetileté války a jsou doplněny studiem poličského archivu, kde autor zjistil nejstaršího předka svého rodu Mudrocha, který žil kolem roku 1500 v obci Telecí u Poličky.

V Pamětech popisuje kolébku svého rodu Telecí, jednotlivé předky i pobočné linie rodu. Stručně uvádí poměry v Olešnici v době lánské vizitace z r. 1657, kdy se objevuje mezi novými sousedy jeho předek Vít Višinka jako hospodář na gruntě a mlýně. K textu připojil i plány rodného domu, rolnické usedlosti v Olešnici čís. 116 z let 1827, 1850, 1900 a nynější doby.

Paměti obsahují také rodopisný vývod rodu v šesti generacích, stručné rodokmeny Višinků z doby staré dle jeho členění, t.j. z let 1500-1634, z doby střední do roku 1857 a z následující doby nejnovější do dnešních dnů. Je tam rovněž rodokmen Jahodů z Grhova od r. 1631 do roku 1875, rodokmen Fadrných z Tasovic z let 1726 - 1884, Markytánů ze Štěpánova od r. 1780 do r. 1919, Tocháčků z Trpína od r. 1682 do r. 1974 a stručný rodokmen rodu Weinerova z Olešnice. Všechny jsou připojeny.

Genealogie tvořila jen část jeho ušlechtilého zájmu o historii. J. Višinka procházel od mládí pamětihodnosti rodného kraje a v r. 1932 napsal drobnou knížečku "Hrady, zámky a tvrze v okolí Olešnice", kterou doplnil vlastnoručními kresbami zkoumaných objektů. Sbíral také místní báje a pověsti, které zveřejňoval v novinách již jako devatenáctiletý a v roce 1980 k nim připojil poznámky týkající se jejich původu. Uvedl v nich také nakolik se pověsti opírají o skutečné události a které je zkreslují.

Jeho největší prací jsou "Dějiny městečka Olešnice na Moravě" o 188 stranách z roku 1971 a dodatky z let 1981 a 1982 o 88 stranách. V jejich šesti dílech vylíčil politické, hospodářské a kulturní dějiny obce od dob nejdávnějších do okupace v r. 1939. Jako prvou zprávu o Olešnici uvádí z darovací listiny Vratislavova syna Břetislava, který založil r. 1073 klášter v Opatovicích u Hradce Králové a daroval mu mimo jiného též újezd Olešnici, jehož hranici tvořily řeka Svratka a Svítava, pak "bílé kameny" a jehož konec je v hustých lesích kudy vede cesta do Čech. J. Višinka upozorňuje, že se odborníci shodují v tom, že listina je padělek asi o sto letů mladší, ale obsah její, že je pravdivý. Podle výsledků jeho bádání byla obec Olešnice malá vesnička, rozkládající se v okolí nynějšího kostela sv. Mikuláše na Moravské straně. Městečko pak bylo založeno po roku 1250 pány z Lomnice a řídilo se magdeburským právem. Dle hodnověrné pověsti pokřtil asi roku 1282 olešnický farář Ješka, syna královny Kunhuty, vdovy po Přemyslu Otakaru II. a dostal za to v léno obec Kněževes dříve zvanou Přední nebo Mokrá Lhota.

Zlatou dobu městečka klade autor do doby, kdy král Vladislav II. povolil roku 1499 Olešnici dva výroční trhy po osm dní trvající, císař Ferdinand I. udělil obci r. 1539 právo koňských trhů, které se konaly každé pondělí od druhé postní neděle do svátku Jana Křtitele a vrchnost pán Vilém z Pernštejna udělil Olešnici r. 1500 právo svobodného šenku vína a Jan z Pernštejna schválil r. 1539 artikule cechu krejčovského a o 16 let později cechu tkalcovského. Počet cechů postupně vzrostl na osm. Dějiny uvádějí známé hospodáře městečka z konce 16. století, primátory od r. 1639, purkmistry od r. 1791 a starosty od r. 1850, obecní tajemníky, písaře a syndiky od roku 1637.

V řadě kapitol líčí náboženské poměry obce, spor faráře s vrchností o obec Kněževes, zápas evangelíků o náboženskou svobodu vedenou olešnickým sousedem Řehořem Jakubcem, jeho předání petice císaři Josefu II., uvádí jednotlivé duchovní katolické i evangelické, českobratrské a luteránské. Líčí jak

od nepaměti stávala škola nedaleko kostela a její postupné rozšíření a uvádí tamní učitele o r. 1672. Zmiňuje se o autorech Olešnicka počínaje Šimonem Křenkem, o Janu Čupíkovi, Janu Fleskačovi, Hynku Pucharovi, Frant. Slavičkovi. Seznamuje nás s výstavbou obce, budováním škol, hospodařením obce, politickými poměry, vývojem peněžních ústavů, podniků, živností, spolkovým životem i dobou nezaměstnanosti i dalšími údaji z jednotlivých období městečka. Popsal také na 19 stranách katastr čili plužinu podle jeho označení, jak se jevil před arondací půdy r. 1956 a připojil k němu nakreslenou mapu katastru.

Kromě publikované historické literatury použil k vypracování Dějin výsledky svého celoživotního studia archivů státních i poznatků z pamětních knih obcí, škol a far. Svoje poznatky napsal i do menších spisků: v Popisu majitelů jednotlivých domů v Olešnici, Křtěnově a Crhově, ve Svých vzpomínkách, kde uvádí mimo jiné své pokladnické funkce v šesti spolcích, popisuje zážitky z ostré střelby čsl. armády v Jugoslávii, které se zúčastnil jako vybraný voják protiletadlového pluku, hodnotí svou archivářskou činnost atd. V posledních letech byl dopisovatelem Národopisné společnosti při ČSAV, od níž obdržel čestné uznání.

Jeho literární dílo ocenil nad hrobem jeho spolužák, podepsaný pisatel tohoto článku, také za Vlastivědný kroužek v Olešnici, jehož byl Josef Višinka spoluzakladatelem. Předseda MNV s. František Žíla poděkoval tam výstižným projevem za jeho funkcionářskou činnost ve složkách NF, ve Svazu požární ochrany, v ochotnickém divadle, za vzorné vedení obecní kroniky od r. 1940 do smrti. Jím citovaná slova básníka: "Hospodařil jsem, orál a sel, cestou trnitou bez odpočinku šel, v žírné lány měl jsem víru, však odhodlán jsem k věčnému míru" vystihla život Josefa Višinky, hospodáře na usedlosti v Olešnici a zemědělského dělníka v socializovaném zemědělství, který mohl víc jak deset let zaslouženého důchodu věnovat své lásce - dějinám a rodině.

Stručný rodokmen rodu Višínka:

Doba stará

Hudroch

žil kolem r. 1500 v Telecíně

Vítok Hudrochů

připomíná se r. 1552-76 v Telecíně č. 74

Kuba

Marek Višín

Košper

zemřel r. 1625 v Telecíně č. 74

žen. Mandulěna

Vít Marek - Višínec

přip. se r. 1601-1629
v Telecíně č. 3

Vít Višínka

Mandulěna

Prokop Višínka-Košvara

Okružnice 36

Ubučín

Telecín

zemř. 1690

přip. 1651

nar. 1603

m. Mař. Filipova

m. Vít Dábin

m. Dorota

Oněřej Višínka

Vít Višínka

nar. 1632

nar. 1634

m. Mař. Květná

m. Zuzana Portlová

Stavňový rodokmen rodu Višňovců.

Doba státní

Vít Višňův

zemřel 1690 v Olešnici
m. Kateřina Filipová z Telčovic

Jiřík Višňův

v Olešnici, nar. 1658
m. Kateřina z Valchvy

Antonín I. Višňův

Olešnice 177, 1706-1762
m. Veronika Bobrová

Antonín II. Višňův

Olešnice 177, 1740-1799
m. Terezie Stejskalová
m. Mariána Fialová

Antonín III. Višňův

Olešnice 235
1785 - 1857
m. Kateřina Šmídová

Antonín Višňův

Olešnice
1811-1819

Václav Višňův

Olešnice, 1689-1730
m. Verina

František Višňův

Olešnice 72, 1731-
1805
m. Barbora Kubišková

Mariána Višňůvová

Olešnice
1790 - 1875
m. Josef Jakoba
Grhov

Josef Višňův

Olešnice 116
1817 - 1884
m. Anna Padrná
Tasovice

Jan Višňův

v Olešnici ž. 30, nar. 1680
m. Anna

František Višňův

Olešnice ž. 30, 1696-1717
m. Anna

Jakub Višňův

nar. 1720
m. Jana Jelínková
Letovice

Jan Višňův

Letovice
nar. 1761

Jan Višňův

Letovice

Střední rodolínka rodu Višinka.

D o b r a n o v á

Josef I. Višinka

Olešnice 116, 1817-24
m. Anna Padrná z Tazovic ž. 8
1822 - 1901

Františka	Josef II. Višinka	Anna
Olešnice 92	Olešnice 116	Blansko
1841 - 1910	1845 - 1919	nar. 1843
m. Vojtěch Engelhart	m. Anast. Markeytánová	m. Jan Chavát
ze Sněžného	ze Štěpánova	z Blanska
zem. 1911	1957 - 1930	

Marek	Anna	Josef III. Višinka	Dr. Fr. Višinka
Černovice	1863-	Olešnice ž. 116	Brno, Barvičova 11
1879-1933	1921	1877 - 1940	1881 - 1963
m. Fr. Voktavy		m. Anna Tocháčková	m. Mil. Mirovská
Černovice		Trpín ž. 17	Olešnice 24
1877-1915		1883-15.6.1959	1894-1950

Anna	Marie	Josef IV. Višinka	Josefa	Radmila
Ústup	Svitavy	Olešnice ž. 116	Olešnice 85	Brno
nar. 1913	nar. 1915	nar. 1911	nar. 1917	nar. 1922
m. Ant. Toman		m. Marie Weinerová	m. J. Pro-	m. Dr. Krátska
Ústup 11		Olešnice 217	cházka	
1904-1953		nar. 1913 - z. 1985	Olešnice 85	
			nar. 1910	

Ing. Radim Višinka	Ing. Josef V. Višinka	Ing. Lubor Višinka
Olešnice 116	Polná u Jihlavy	Brno
nar. 1944	nar. 1942	nar. 1948
m. Eva Bošková	m. Bohuslava Horská	sn. Marie Ptačnicková
Orlov 32	Polná 399	Velatice 1
nar. 1946	nar. 1950	nar. 20.8.1955

Radim	Petr	Jana	Hana	Marta	Alena
1971	1974	1976	1971	1973	1975

Janův rodu Jakoba a Jilova.

Jiří Jakoba

připomíná se r. 1631 v Bolešíně

Jan Jakoba

připomíná se
m. Jidšila

Ondřej Jakoba

nar. 15.11.1760, zemř. 8.10.1756

Bratři

m. Barbora Hanshutová

Matěj Jakoba

nar. 5.3.1715, zemř. 6.2.1772

Orlov 8.25

m. Kateřina

Jan Jakoba

nar. 1744, zemř. 15.4.1824

Orlov 26

m. Terezie zemř. 1824

Pavel Jakoba

nar. 8.1.1757, zemř. 31.3.1826

Orlov

m. Rozálie 1827

Jakub Jakoba

nar. 25.7.1786

Orlov 1

m. Františka Zábojová

Josef Jakoba

nar. 12.2.1792, zemř. 8.1.1866

Orlov 26

I.m. Roz. Zábojová

II.m. Jar. Vilémová

1792 - 1875

Stavění podzemního domu Podmýšeli z Tasovic.

Vasěj Podmýš

1726 - 1.7.1776

Tasovice č.8

n. Terezie

František Podmýš

nar.1751 - 30.4.1810

Tasovice č.8

n. Terezie Sedláčková

z Rozsádky, 1762-1809

Jakub Podmýš

10.11.1771 - 21.7.1822

Tasovice č.21

Martin Podmýš

7.10.1794 - 5.1.1848

Tasovice č.8

I.n. Fr.Škrabalová z Louky, zemř.1821

II.n. Terézie Prudká z Rozsádky

Anna

14.4.1822-

15.11.1901

n.Jos.Višinka

1817 - 1884

zm. 15.7.1840

František

n. 1827

Tasovice 8

Josef

n.1830

Matloňany

Vincenc

n.1832

Orhov

Stručný obědovaný rodu Martikánova ze Štěpánova.

František Martikán

1780 již mrtav
Štěpánov

Jakub Martikán

Štěpánov
m. Kateřina Zelená
zn. 31.5.1780

Katčej Martikán

24.1.1783 - 31.1.1857
Štěpánov
m. Rosálie Zeislová

Anne

m. Novotný
Olešnice 3

Antonín Martikán

14.3.1831 - 8.5.1900
Štěpánov
m. Jos. Svitavský
z Dvstýce
1837 - 10.6.1900

Aloisie

m. Skoumal
Nedvědice

Anastázie

12.3.1857-13.4.1930
m. Josef II. Vrátník
Olešnice
1845 - 1919

Josef

Štěpánov

Josefa

m. J. Dostál
Hodunka

Gabriela

m. Rychtář

Stručný rodokmen rodu Točkáček z Trpína.

Pavel Točkáček

m. Anna Bartoušová
sn. 1682

|
Jan Točkáček nar. 2.5.1683

m. Kateřina Vavřínková
sn. 3.10.1711

|
Jiří Točkáček

8.3.1715 - 17.1.1785
m. Marie Magdaléna, zemř. 1798

|
Tomáš Točkáček

Trpín č. 42
18.12.1759 - 10.12.1832
m. Barbora Žaludová, Trpín

|
Karel Točkáček

Trpín č. 17
30.5.1783 - 10.10.1852
m. Anna Lorencová, Trpín č. 17

|
Josef Točkáček

Trpín č. 17
1.3.1813 - 9.3.1892
m. Terezie Tachová, zemř. 12.3.1870

<u>Josef Točkáček</u>	Anna	Františka	Marie
13.11.1847 - 12.11.1930	n. 1.1.1842	n. 4.5.1844	6.12.1853
Trpín č. 17	m. Janča	m. Ondřejek	m. Novotný
m. Jos. Krušinová	Hálov	Veselka	M. Prochá
Trpín č. 41			
2.8.1856-21.11.1921			

Marie	Anna	Josefa	Františka	Josef
1876-1944	2.7.1883-15.6.1959	1890-	1892-1965	1895-
m. Fr. Šváb	m. Jos. Višinka	1876	m. František	18.7.1910
Olšnice	Olšnice		Štaud	
	1877 - 1940		Trpín č. 17	
			1890-1974	

Státní rodinná kniha Weinertova v Olešnici.

Vavřín Souhrník
1642 - 26.9.1712
m. Mlýnský, zemř. 21.5.1712

Jan Vavřín Štělí Souhrník, Olešnice 159
1663 - 27.1.1741
m. Anna 1675 - 1700

František Vavřín
2.10.1701 - 5.10.1763
m. Rozeta Provazníková 1710 - 1758

František Vavřín Štělí Weiner, Olešnice 96
20.9.1730 - 20.9.1801
m. Salome Valentová 1733 - 1778

Matěj Weiner, Olešnice 8.42
12.2.1759 - 15.2.1823
m. Barbora Dvořáčková, 1776 - 1836

Karel Weiner, Olešnice 8.217
6.4.1816 - 1.10.1858
m. Dr. Novotná, 1815 - 1882

Františka n. 11.4.1847 m. Doukal, Olešnice	Karel Weiner, Olešnice 8.217 22.10.1844 - 9.7.1909 m. Františka Vašíšková, Žbota, 1842-1819
--	---

Karel 1878-1919 m. Salíbová m. Vašíšek Dělník Humpolec	Františka n. 1881 m. Vašíšek Humpolec	František Weiner, Olešnice 217 29.10.1874 - 12.7.1935 I. m. Božena Havlová, Ústí 29.2.1891 - 10.10.1929 II. m. Bernarda Krčilová, Sulkovice zemř. 9.6.1895
--	--	---

Marie n. 20.6.1913 m. Josef Vavřín Olešnice 116	Božena n. 2.3.1921 m. Dvořák H. Běčková	František n. 1910 2.10.12.1918	Luďmila 1922 m. Podlipný Vladimír Olešnice 27	Františka n. 15.11.1932 Olešnice 217
--	--	--------------------------------------	---	--

Terezie Macků, Trpín č.69	Františka Glosrová Trpín č. 44	Josefa Krušinová Trpín č. 41 3.8.1856 - 21.11.1921	Anna Tocháčková, Trpín č. 17 2.7.1883 - 15.6.1959
Josef Glosr, Trpín č.44			
Anna Kuklová, Trpín zemř. 1845	Jan Krušina Trpín č. 41 1831-1889		
Josef Krušina, Trpín 1796-1842			
Anna Kodymová, Trpín	Terezie Macková Trpín č. 25 zemř. 1878		
Václav Macků, Trpín č.25			
Anna Lorencová, Trpín č.17	Josef Tocháček Trpín č. 17 1819-1892		
Karel Tocháček, Trpín 1783-1832			
Josefa Kamenská, Bystřice n.Pern. zemř.1900	Josefa Svitavská Bystřice n.Pern. 1837-1900	Anastázie Markytánová Štěpánov n.Svatkou 12.8.1857 - 13.4.1930	Josef III. Višinka, Olešnice č. 116 20.1.1877 - 27.2.1940
Josef Svitavský, Bystřice n. Pern.			
Rozálie Zeislová Lhota u Bystřice	Antonín Markytán Štěpánov 1831-1900		
Matěj Markytán, Štěpánov 1763-1857			
Terezie Prudká Rozseč	Anna Fadrná Tasovice č.8 1822-1901	Josef II. Višinka Olešnice č. 116 9.7.1845 - 31.5.1919	Josef IV. Višinka, Olešnice č. 116 n. 8.7.1911 - z. 23.2.1985
Martin Fadrný, Tasovice č.8 1754-1848			
Mariána Višinková, Olešnice 1730-1875	Josef I. Višinka Olešnice č.116 1817-1884		
Josef Jahoda, Crtov č.26 1769-1866			

Heraldická výzdoba domu pánů z Lipého v Ivančicích.

Miroslav Dostál

Návštěvníci Ivančic se rádi zastavují na náměstí před domem pánů z Lipé, který patří Okresnímu muzeu pro Brno-venkov, a obdivují jeho portál. Dnes je sice nadměrně ohlodaný zubem času, přesto ho lze zařadit mezi nejhezčí městské portály na Moravě. Na portálu, průčelí a též v interiérech nalezneme řadu zajímavých heraldických památek, které nám dokládají bohatou historii domu.

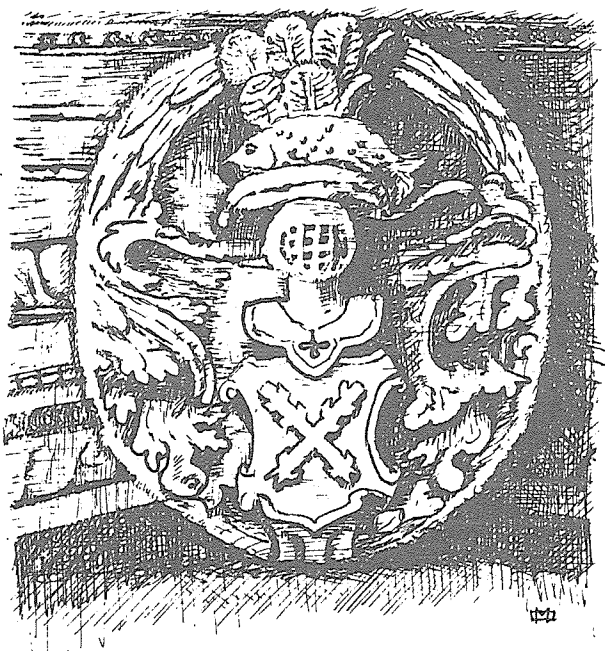
V literatuře jsou dějiny tohoto významného domu uváděny od roku 1461. Olga Uhrová ¹⁾ zaznamenala čtyři jeho držitele. Kolem roku 1585 měla tento dům držet rodina Frušauerů, údajně v roce 1586 jej měli prodat ivančickému pekaři Petru Kobrovi. V rychtářských registrech města Ivančic ²⁾ jsem však nenašel jediný záznam, který by dokazoval majetkoprávní vztah Frušauerů k tomuto objektu. Podle výše uvedené autorky Petr Kobr v roce 1595 zemřel a vdova Voršila se podruhé vdala v roce 1596 za Wolfa Griespeka, který dům v roce 1607 prodal za 1500 zlatých. Zápis tržní smlouvy v rychtářských registrech doslova uvádí: "P.Šimon Pírko koupil dům ležící ve městě zde vedle Horní brány z jedné a druhé strany Martina Frušauera." ³⁾ Dále jsou zde uváděny věci, které byly prodány společně s domem jako tři stoly, dveře, talíře, kameny, vápno, kusy k oknům, osm sloupků, nová kamna, truhla, proso a všechno jak to bylo "hřebíkem přibito a hlinou zamazáno". Šimon Pírko kupoval dům na splátky (verunky) a hned hotově složil 400 zlatých s tím, že zbytek ceny vyrovná v ročních splátkách po 100 zlatých splatných vždy o vánocích počínaje rokem 1607. Strany se dohodly, že jako záruku za tyto závazky Pírko nepostaví ručitele, ale "místo rukojemství zapisuje Šimon Pírko Wolfovi dům ten a statek svůj, co má a míti bude." ⁴⁾

Šimon Pírko přišel do Ivančic v roce 1586 z Chrudimi v Čechách. Je uváděn jako provaznický mistr, ale především se

se zabýval nákupem a prodejem domů, které opravoval a dá se říci, že s nimi asi spekuloval. Svědčí o tom další zprávy o prodejích a koupích domů. ⁵⁾ Před zakoupením domu Wolfa Griespeka prodal dům v Široké ulici Bedřichu Bulemu z Bořitova a na svobodném dvoře v Ořechovičkách. ⁶⁾

Může vzniknout otázka, zda lokalizace domu v tržové smlouvě postačuje s jeho ztotožněním s dnešním domem pánů z Lipé. Zmíněný dům se mohl nacházet na druhé straně brány a máme zprávy, že byl zastavěn prostor před branou. ⁷⁾

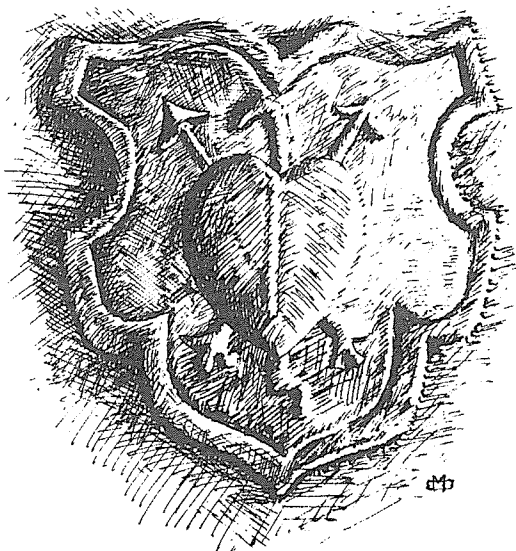
K řešení těchto otázek může přispět studium heraldické výzdoby domu pánů z Lipé. Bohatý renesanční portál je vyzdoben třemi erby. Uprostřed je umístěna pískovcová rundace s erbem pánů z Lipého (obr.1)

obr.1

Tvoří jej štít ve tvaru rolverkové kartuše se zkříženými ostr-
vemi o šesti sucích. Na štít je postavena přímo hledící tur-
najska přilba s mřížkovým hledím, s monile a akantovými při-
kryvadly. Na přilbě spočívá polštář s rybou, za níž vyrůstá
paví kyta o sedmi perech (3,4). Po stranách ve cviklech por-
tálu jsou ke středu nakloněné oválné štíty zasazené do kartu-
ší s rolverky a boltci. Vpravo (nikoliv heraldicky) je vytesán
erb města Ivančic - tři poháry postavené do obrácené vidlice.
Městský znak byl nedopatřením vytesán chybně a odporuje všem
dobovým pramenům. 8)

Vlevo se nachází ve štítu srdce. Při podrobnějším pohle-
du zjistíme, že z něho byly odsekány zkřížené nástroje. Ten-
týž znak, ale lépe zachovaný je umístěn na toskánském sloupu
v mázhauzu (obr.2). Ve štítě ve tvaru polského terče je srdce

obr.2

probodené zkříženými zkrucovadly (nelze je zaměňovat se šípy, jimž jsou velmi podobné) a kolmo je probodené napínákem s kladkou dole. ⁹⁾ Tyto předměty v různých kombinacích doplněné někdy hachlou jsou symboly provazníků. Srdce nemělo hlubší význam ani nepřipomínalo patrona provazníků, ale vyvinulo se z dekorativního ztvárnění cívky.

Je otázkou, zda tyto tři znaky tvoří erbovní soubor a jak je interpretovat. U obou erbů ve cviklech je to jasné. První vyjadřoval příslušnost stavebníka k městu a druhý k cechu. Vše nasvědčuje tomu, že stavebníkem domu byl Šimon Pírko. Podobné soubory erbů známe z jiných portálů. Například v Brně na portálu domu v ulici Starobrněnské č. 10 je uprostřed erb římské říše, vlevo erb města Brna, vpravo markrabství moravského. Erb pánů z Lipého na ivančickém portálu mohl vyjadřovat patrimoniální vztah tohoto rodu k městu.

Je však i druhá možnost. Pískovcová deska s erbem pánů z Lipého mohla být umístěna až dodatečně, když se dostal dům do vlastnictví rodu někdy po roce 1611, kdy Šimon Pírko zemřel. To by vysvětlovalo osekání provaznického erbu. Společensky nebylo únosné, aby dům v majetku šlechtice nesl znak řemesla. Z erbu byly odstraněny provaznické nástroje a ponecháno neutrální znamení srdce. S tímto závěrem koresponduje umístění aliančního znaku na průčelí nad okny v prvním patře. Jedná se o erb Pertolda Bohobuda z Lipé a jeho manželky Anny Marie Zárubové z Hustiřan, která měla ve štítě břevno. ¹⁰⁾

Tento alianční znak musel být vsazen do průčelí dodatečně. Podle roku sňatku Pertolda Bohobuda z Lipé a jeho manželky Anny Marie Zárubové z Hustiřan někdy po roce 1600. O tom, že dům musela později vlastnit vrchnost - páni z Lipého - svědčí okolnost, že v roce 1622 jej měli ve vlastnictví Lichténštejnové, kteří jej asi získali jako konfiskát po pánech z Lipého společně s moravsko-krumlovským panstvím.

O portálu lze ještě říci, že byl zřejmě produktem hrubšické kamenické hutě, která pracovala pro pány z Lipého. ¹¹⁾ Dům pánů z Lipého vykazuje podobnost s dnešní budovou Retexu

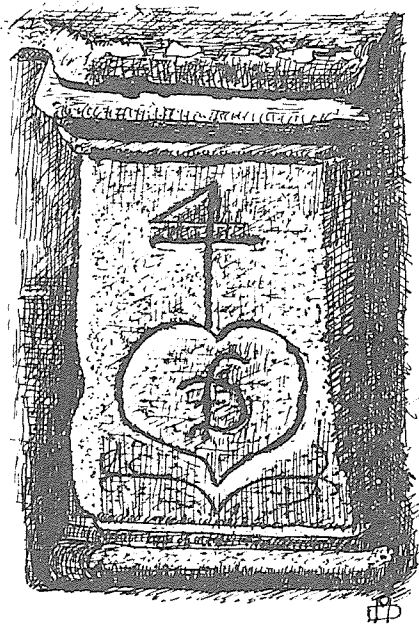

obr.3

č.8. Svědčí o tom skutečnost, že mají shodným způsobem vyřešeny přízemní prostory s toskánskými sloupy. Také portály obou budov nese stopy téže kamenické hutě. Na obou je užito lvích hlav s kruhem v tlamě (obr.3). Portál budovy Retexu je datován na jednom sloupu rokem 1583. Domnívám se, že toto datum určuje konec stavby. K dataci portálu na domě pánů z Lipého bude potřeba podrobnějšího umělecko-historického rozboru.

Zřejmě vznikl někdy v letech 1607-1611.

Závěrem bych chtěl připomenout, že v současné době je ve dvorním traktu uloženo lapidárium, kde badatel může najít další heraldické památky (obr.4 - detail náhrobku s měšťanskou merkou a písmeny L D).

obr. 4

Poznámky:

- 1) Olga Uhrová, Stavebník tzv. domu pánů z Lipého v Ivančicích. In: Vlastivědný věstník moravský, roč. XVIII, 1966, č.2, s.258-262.
- 2) Okresní archiv Brno-venkov v Rajhradě, fond C 36, kniha 97, I (Rychtářská registra města Ivančic).

- 3) ibidem, p.469.
- 4) Také Wolf Griespek v r. 1607, předtím než prodal svůj dům Šimonu Pírkovi, si koupil jiný dům v Ivančicích na Horním Rynku od kněze Jana Sedlejevského za 1000 zlatých (RR I. p.468).
- 5) Šimon Pírko koupil dům v Široké ulici (RR.I/229) od Petra Kladrubského, jiný dům vedle Matouše Prachynského rovněž v Široké ulici (RR I/176), svému bratru Janovi odkázal dům v Rybářské ulici aj. Celkem se jedná o 11 domů.
- 6) viz pozn.2.
- 7) Výstavba domů za Horní branou je již pravděpodobná. Augustin Kratochvíl (Ivančice, býv. královské město na Moravě) uvádí tyto držitele domů "za Horní branou": Jana Pryma, Jiřího Šmída a Maruši Černou.
- 8) J.Dřímál - I.Štarha, Znaky a pečeti jihomoravských měst a městeček, Brno 1979, s.88-90.
- 9) Nástroje byly identifikovány podle pečeti brněnských měšťanů, za jejichž kresby děkuji dr. Jiřímu L.Bílému. Dále pečeti provaznického cechu v Sušici z roku 1667; kresbu znaku a její popis uveřejnil v kalendáriu Heraldické ročenky na rok 1981 Jaroslav Jásek.
- 10) Josef Pilnáček, Neznámé rody a znaky staré Moravy, Brno 1983, rod 227/II, s.65.

HERALDIKA BRUNENSIS I.

Znaky významných brněnských osobností (11).

PhMr Mojmír Helcelet (1879 - 1959).

V rámci našeho seriálu představujeme druhého z rodu Helceletů - známého sběratele, bibliofila a kulturního činitele meziválečného Brna. Je to současně příležitost na základě nových výzkumů doplnit genealogické údaje a uveřejnit nové poznatky o helceletovském znaku.

Podle předmluvy Jana Kabelíka k vydané korespondenci Jana Helcelety lze usuzovat, že rodinní příslušníci v této době uchovávali písemné doklady o svých švýcarských příbuzných. Bohužel, nepodařilo se zatím tuto část rodinného archivu objevit.

Rodopisné údaje počínají na našem území rodinou Františka Josefa Helcelety, který se usadil v Dolních Kounicích. V brněnských pramenech je uváděn jako obchodník se sukem, avšak podle dolnokounických matričních zápisů byl c.k. privilegovaným soukenickým továrníkem. V Dolních Kounicích bydlel v domě č. 54, kde se mu narodily níže uvedené děti. Jeho rodinu se nám podařilo rekonstruovat následovně:

František Josef Helcelet, nar. Porretruy (nyní Švýcarsko) 1781 ¹⁾ - zemř. Brno 28.11.1832 ²⁾ majitel c.k. privilegované továrny a obchodník se sukem.

manželka: Antonie Essová dcera Antonína Essa, tiskařského mistra z Vídně, sňatek v roce 1806.

1. František Xaverský Karel Helcelet nar. Dolní Kounice 27.1.1808 ³⁾ - zemř. Dolní Kounice 22.10.1814 ⁴⁾
2. Antonie Helceletová nar. Dolní Kounice 27.2.1810 ⁵⁾ zemř. jako dítě

3. Jan Evangelista Helcelet nar. Dolní Kounice 2.1.1812 ⁶⁾ zemř. Brno 19.2.1876, profesor na brněnské technice a obrozenecký politik (viz dále)
4. Josef Helcelet nar. Dolní Kounice 1.12.1817 ⁷⁾ - zemř. Uhry, Petervaradín 18.4.1844 ⁸⁾, voják
5. Růžena Helceletová nar. Dolní Kounice 28.10.1820 ⁹⁾ zemř. Dolní Kounice 17.9.1822 ¹⁰⁾, dvojče s Jindřichem
6. Jindřich Helcelet nar. Dolní Kounice 28.10.1820 - zemř. Dolní Kounice 7.7.1823 ¹¹⁾
7. Jindřich Helcelet nar. Dolní Kounice 20.3.1825 ¹²⁾ - zemř. Brno 4.2.1843 ¹³⁾.

K životopisu Jana Helceleta uveřejněném v GHI 4/1983 doplňujeme, že byl samostatně zpracován v knize Jana Součka. ¹⁴⁾ Jeho rodinu lze rekonstruovat následovně:

JUDr. Jan (Ivan) Helcelet nar. Dolní Kounice 2.1.1812 - zemř. Brno 19.2.1876, profesor na brněnské technice a obrozenecký politik.

manželka: Marie Jana Möllerová, nar. 23.3.1816 - zemř. ??
 dcera ředitele guberniální registratury Antonína Möllera nar. Brno 1766 ¹⁵⁾ - zemř. po roce 1857 a Růženy nar. Uherské Hradiště 1782 - zemř. Brno 29.5.1818 ¹⁶⁾.

1. Božena Helceletová nar. Olomouc 1843 - zemř. ?? odd. ? 1899 s JUDr. Josefem Fanderlíkem, avokátem v Uherském Hradišti, nar. 4.3.1839 - zemř. Uherské Hradiště 8.5.1895, který byl v roce 1871 zemským poslancem a od roku 1873 říšským poslancem. Na Moravě byl politickým vůdcem staročeské strany. ¹⁷⁾
2. JUDr. Ctibor Helcelet, nar. Olomouc 27.4.1844 - zemř. Vyškov na Moravě 17.10.1904, viz dále.
3. Miroslava Helceletová nar. Olomouc 1845 ¹⁸⁾ - zemř. ?? odd. ?? s Dr. Janem Reichertem, ředitelem gymnázia v Třebíči.

Ctibor Helcelet studoval na gymnaziu v Brně a ve švýcarském městě Porrentruy. Po ukončení středoškolských studií se zapsal na právnickou fakultu v Praze, kde studoval v letech

1862-1866. V Praze se dostal do cvičitelského sboru v nově založeném Sokole Pražském a zde se seznámil s dr. Miroslavem Tyršem, s nímž navázal upřímné přátelství. Nepřímo se přiči- nil o vznik ženského sokolského tělocviku, když pro organi- zovaný tělocvik získal Klemeňu Hanušovou, dceru prof. Jana Hanuše, u nichž za studií v Praze bydlel. V právnických stu- diích pokračoval v Krakově, kde byl na tehdejší universitě dne 27. června 1867 promován doktorem práv.

Poté praktikoval u soudu v Těšíně. V roce 1868 se vrátil do Brna a nastupuje jako advokátní koci-pient v kanceláři JUDr. Aloise barona Pražáka, vedoucího moravského politika. V Brně se Ctibor Helcelet zapojil do národního života. Pracoval ja- ko náčelník brněnského Sokola (1868-1874) a v roce 1871 spo- luzakládal Sokolskou župní moravskou jednotu a byl jejím prv- ním jednatelem.

V roce 1874 z důvodu posílení českého živlu se přestěho- val do Vyškova, kde si v říjnu tohoto roku otevřel advokátní kancelář. Jeho národoveckou činnost jen v obrysech charakte- rizuje výčet jeho funkcí. Byl v letech 1874 - 1884 místosta- rostou vyšovského Sokola a až do roku 1891 byl horlivým cvi- čitelem i cvičencem. Ze sportovních disciplín zvláště vynikal v šermu. Byl také zvolen starostou Ůtenářsko-pěveckého spolku Haná. Jako právní zástupce Kontribučenské spořitelny a z to- hoto titulu člen ředitelstva měl značný vliv na udělování finančních podpor při stavbách českých škol a má hlavní zá- sluhu o vybudování a otevření reprezentačního Besedního domu ve Vyškově v roce 1886, který se stal střediskem národního hnutí. Na venkově si získal oblibu činností v Hospodářském spolku, v němž byl od roku 1887 místopředsedou a od roku 1889 předsedou.

V roce 1884 byl zvolen do obecního zastupitelstva a po celou dobu až do konce života zastával funkci předsedy právního odboru a školského komitétu. Měl podíl na rozdělení utrakyvis- tické školy na českou a německou, na otevření české měšťanské

školy v roce 1884, na zřízení rolnické školy v roce 1888, učňovské školy v roce 1891 a klášterní školy v roce 1896, která měla být náhradou za zrušenou českou měšťanku. Byl spoluzakladatelem Vyškovských novin, které pomáhaly v politickém boji s německou menšinou.

V roce 1878 byl dr. Ctibor Helcelet zvolen poslancem moravského zemského sněmu a od roku 1891 zastupoval Moravu na říšské radě. V této době se však prosazovala v politice mladočeská generace a na sklonku života konzervativní Helcelet se stal terčem mladočeského tisku. Roztrpčen odcházel z politického života. Zemřel ve Vyškově 17. října 1904. Pochován byl ve Vyškově, později byl převezen na Ústřední hřbitov v Brně.

Dr. Ctibor Helcelet se vyznačoval širokým rozhledem, což mu umožňovalo jeho vzdělání, zejména znalost cizích jazyků (němčina, francouzština, polština). Vlastnil bohatou knihovnu, v níž byly zastoupeny české i cizojazyčné knihy. Podstatná její část je dnes uložena ve Vlastivědném muzeu ve Vyškově. Helcelet byl znám svojí pohostinností a pěkným vystupováním. Jeho osobní zálibou bylo sběratelství mincí a napoleonik. Zvláště důkladně se připravoval k sepsání bitvy u Slavkova, jak o tom svědčí jeho novinové články (Vyškovské noviny 1892-94, Moravská orlice 1889). Zabýval se též amatérsky genealogií a heraldikou. V mladších letech se věnoval literatuře. Psal básně (sbírka Krakovské melodie), které se uchovávají v jeho písemné pozůstalosti ve Vyškově. Jeho manželka Louisa Helceletová se také zúčastňovala veřejného života ve Vyškově, především ve Vlastě a v Dobročinném komitétu. 19) Jeho rodinu lze rekonstruovat následovně:

JUDr. Ctibor Helcelet, nar. Olomouc 27.4.1844 - zemř. Vyškov 17.10.1904, moravskoslezský advokát ve Vyškově, říšský poslanec a staročeský politik.
manželka: Aloisie (Louisa) Olivová, nar. 1855 - zemř. 1932, jediná dcera Filipa Olivy, brněnského měšťana, obchodníka a majitele pivovaru a Anny rozené Kořínkové.

1. Otíbor Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov 5.8.1876 - zemř. Třebíč 19.12.1889 jako student. ²⁰⁾
2. Boleslav Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov 10.1.1878 zemř. Vyškov 23.9.1878. ²¹⁾
3. PhMkř M o j m í r Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov 16.2.1879 ²²⁾ - zemř. Brno 14.4.1959, zemský lékárník, sběratel, bibliofil a kulturní činitel, odd. Olomouc 21.10.1905 ²³⁾ s Arnoštou Schwabovou, nar. ? (asi Tovačov) 16.5.1883 - zemř. Brno prosinec 1976, dcerou Arnošta Schwaba, lékárníka v Tovačově a Anny rozené Škobrtalové.
4. MVD~ V o j t ě c h Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov 24.4.1880 ²⁴⁾ - zemř. Brno 2.6.1962, veterinární lékař v Ivančicích, odd. Staré Brno 8.10.1906 s Marií Kreplovou, nar. Ivančice 11.8.1887 - zemř. Ivančice 17.4.1948.
5. JUDr I v a n Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov 29.4.1881 ²⁵⁾ - zemř. Blansko před I. světovou válkou, právník v Blansku. ²⁶⁾
6. Bohuš Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov 20.4.1882 ²⁷⁾ zemř. Vyškov 27.3.1883.
7. V á c l a v Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov 22.8.1883 ²⁸⁾ - zemř. ??, odd. Brno (sv. Tomáš) 10.12.1912 s Marií Mráčkovou
8. Oktáv Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov 25.7.1884 ²⁹⁾ zemř. Vyškov 10.2.1886
9. Věra Helceletová, nar. ? ? - zemř. Vídeň (Rakousko) ? odd. ? ? s ? Indrákem
10. Prokop Helcelet, nar. ? ? - zemř. po první světové válce ³⁰⁾

Do brněnského kulturního života v období mezi válkami se zapsal Mojmír Helcelet. Po vystudování šesti tříd státního gymnasia v Kroměříži a absolvování tříleté lékárnické praxe se podrobil zkoušce u grémia lékárníků v Brně. Poté absolvoval

vysokoškolské studium ve Štýrském Hradci. Dne 24.7.1901 byl promován po složení státních zkoušek a rigorós magistrem farmacie. Ihned po ukončení studia vykonal vojenskou jednoroční dobrovolnickou službu v posádkové lékárně v Černovicích (Bukovina). Od 1.9.1902 do 1.8.1903 působil v lékárně Arnošta Schwaba v Tovačově. Potom nějaký čas zastupoval M.Veselského v lékárně v Kroměříži. V letech 1903-1904 byl receptářem v městské lékárně A.Lienerta v Bregenzi (Vorarlberg, Rakousko).

Dne 15.10.1904 se vrátil na Moravu a působil nějaký čas v lékárně C.Rechberga ve Šternberku. Oženil se dne 21.10.1905 s Arnoštou Schwabovou (nar. 14.1.1883). Do roku 1908 pracoval v soukromých lékárnách, a to u svého tchána A.Schwaba v Tovačově a L.Lusara v Brně. V roce 1908 nastoupil v lékárně zemské nemocnice a 8.4.1914 se stal zemským lékárníkem.³¹⁾

Od roku 1909 se začal věnovat soustavnému sbírání drobné užití grafiky, především ex libris.³²⁾ Zájem o umění ho vedl k navázání přátelství s mnoha umělci. Byl též důvěrným přítelem S.K.Neumanna, jehož často navštěvoval v Bílovicích u Brna. Od něho také těsně před válkou odkoupil jeho sbírku ex libris.

Hned na počátku I. světové války musel narukovat na první výzvu. Dne 10.8.1914 byl přidělen k pevnostní nemocnici v Přemyslu. Po pádu pevnosti se dostal do ruského zajetí a prošel zajatecké tábory v Carycinu (dnes Volgograd), kde pracoval v lékárně Francouzských závodů, v Astracháni a nakonec v Petrohradě (dnes Leningrad). Stal se svědkem Velké říjnové socialistické revoluce. Dne 1.10.1917 byl prostřednictvím Červeného kříže vyměněn. Až do roku 1918 působil jako lékárník vojenské nemocnice v Zábrdovicích u Brna (dnes Brno-Zábrdovice). Po válce se vrátil do zemské lékárny, kde naposled pracoval jako její přednosta. Dne 1.4.1938 odešel na odpočinek.

Z jeho podnětu vzniklo mnoho zajímavých grafických děl, např. Josefa Čapka, Václava Špály a Antonína Procházky. Ve svém bytě na ulici Úvoz přechovával ve svém celku jedinečnou sbírku výtvarného umění. V barokních skříních, které patřily

již jeho dědu dr. Janovi Helceletovi, měl 20 000 listů ex libris, 12 000 listů užitkové grafiky, grafiky, starých rytin, japonik, skicáků a kreseb. Klenotem jeho vzácné knihovny bylo první vydání Babičky od Boženy Němcové s vlastnoruční dedikací autorky jeho dědu. Z jeho podnětu byly založeny sbírky ex libris v muzeích v Tovačově a Ivančicích.

Bohužel, po jeho smrti se tyto vzácné sbírky rozptýlily do všech koutů světa. Část sbírek získala Moravská galerie v Brně. Jedná se především o knihy, jejíž knižní vazby byly vytvořeny předními mistry knihařského řemesla a též část užité grafiky a kreseb. Něco získala také Národní galerie v Praze. Ovšem značná část přišla do rukou soukromníků nebo skončila v antikvariátu, mezi jiným i jeho korespondence, důležitá pro poznání kulturního života předválečného Brna.

Mojmír Helcelet měl jedinou dceru Evu Helceletovou, narozenou 30.1.1907 v Tovačově, která vystudovala české státní reálné gymnázium v Brně. Vysokoškolská studia absolvovala na přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy a ukončila je v roce 1930 získáním titulu magistry farmacie. V roce 1935 na ní její otec přenesl koncesi k provozování veřejné lékárny v Tovačově. Nějaký čas žila v Praze a Volyni. Po druhé světové válce dlouhá léta působila jako lékárnice v Tovačově. Rozrod potomků Mojmíra Helcelety na základě zpráv členů rodiny bylo možné rekonstruovat takto:

PhMr E v a Melita Helceletová, nar. Tovačov 30.1.1907 - zemř. Brno 25.12.1978

I. manžel Heřman Weinberger

II. manžel František Novák, nar. Neuslužice (okr. Strakonice) 6.8.1898 - zemř. Brno říjen 1981, sňatek Praha 1940

1. ing. P e t r Arnošt Helcelet (z prvního manželství, adoptován dědem Mojmírem Helceletem), nar. Brno 3.5.1936, lesní inženýr (odbor lesního a vodního hospodářství ONV Brno-venkov) odd. Brno II 1957 s PhDr Jiřinou Gregorovou, nar. 15.2.1935; odd. Brno 1968 s MUDr Zdenou Kovářovou, nar. Vsetín 2.8.1942

- a. M a r e k Prokop Alois Heřman Mojmír Helcelet (z prvního manželství), nar. Brno 30.7.1957, odd. Brno 11.10.1980 s ing. Věrou Humpilovou, nar. Brno 29.3.1957
 - aa) Kristina Helceletová, nar. Brno 14.5.1983
- b. Patricie Helceletová (z druhého manželství) nar. Brno 19.4.1970, studentka gymnázia
2. Lucie Nováková (z druhého manželství), nar. Praha 28.12.1941, odd. Brno 2.6.1978 s ing. Miroslavem Gocou, nar. Náchod 25.11.1942
 - a. Petr Goca nar. Brno 2.5.1982
3. Pavel Novák (z druhého manželství), nar. Volyň 3.3.1945, odd. Brno 20.3.1965 s Radoslavou Matějkovou, nar. Brno 16.5.1946
 - a. Monika Nováková, nar. Šumperk 18.1.1968
 - b. Lynda Nováková, nar. Šumperk 28.8.1976

Mojmířův mladší bratr MVDr Vojtěch Helcelet v letech 1890 - 1898 studoval na gymnáziu v Kroměříži. Po maturitě se zapsal na Vysokou školu zvěrolékařskou ve Vídni, kde studoval v letech 1898-1901. Vysokoškolská studia dokončil na Veterinární akademii ve Lvově. Zde byl v roce 1903 promován doktorem veterinárního lékařství. Poté absolvoval jednoroční vojenskou prezenční službu v Praze a ve Lvově. V roce 1904 se usadil v Ivančicích a vykonával praxi veterinárního lékaře. Za první světové války byl v letech 1912-1913 nasazen v Albánii a v roce 1913-14 v Boce Kotorské. V roce 1938 byl mobilizován jako kapitán veterinární služby. Pro politickou nespolehlivost byl v roce 1939 suspendován tehdejšími úřady bez nároku na penzi. Po skončení druhé světové války se dočkal rehabilitace. Od roku 1945 až do 31.12.1961 pracoval jako zvěrolékař na jatkách. Na stáří se odstěhoval ke své jediné dceři do Brna, kde zemřel na mozkovou mrtvici dne 2.6.1962 a pohřben byl 6.6.1962 v Brně. Díky rodinným příslušníkům se mi podařilo sestavit bez použití archivního materiálu rozrod, který dále uvádím. 33)

MUDr. V o j t ě c h Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov
24.4.1880 - zemř. Brno 2.6.1962, veterinární lékař v Ivančicích

manželka: Marie Kreplová, nar. Ivančice 11.8.1887 - zemř.
Ivančice 17.4.1948, sňatek Staré Brno 8.10.1906

1. Jiřina Helceletová, nar. Ivančice 17.7.1907, odd.
Brno 18.4.1927 s MUDr Aloisem Čápem, nar. 14.11.1899
 - a. MUDr. Jiří Čáp, nar. Brno 3.9.1930, lékař-
alergolog v Martině, odd. s JUDr Věrou Buk-
vovou, advokátkou
 - aa) Jiří Čáp
 - ab) Kateřina Čápková
 - b. MUDr Milan Čáp, nar. Brno 9.8.1938, lékař -
primář v Ivančicích

Další Mojmirův bratr se odstěhoval do Čech a máme zatím o něm jen málo zpráv. Dlouhá léta pracoval jako přednosta železniční stanice v Brandýse nad Labem. Uvádíme zde alespoň v neúplném genealogickém přehledu rozrod jeho potomků. 34)

V á c l a v Filip Alois Helcelet, nar. Vyškov 22.8.1883 -
zemř. ? ?

manželka: Marie Mráčková, sňatek Brno (sv.Tomáš) 10.2.1912

1. JUDr Dušan Helcelet, nar. ? ?, právník, dvakrát
ženat
 - a. děti
2. Aleš Helcelet, nar. ? ?, herec v Praze
3. Věra Helceletová, nar. ? ?, manžel Šlechta
 - a. Boris Šlechta
 - b. Igor Šlechta

Problematiku helceletovského znaku se nám zatím nepodařilo úplně dořešit, i když ji můžeme obohatit o nové poznatky. Podle sdělení ing. Petra Helceleta byla jeho dědem "ojmírem opatrována erbovní listina ve formě knihy potažená červeným sametem s vysutou pečetí. Po jeho smrti je nezvěstná. Měla být vydána pro zatím nejstaršího předka Helceletů, Baltazara Hoesle na přímluvu basilejského biskupa sicilským králem.

Zatím základním pramenem poznání helceletovského znaku jsou heraldická ex libris. Prvé známé ex libris užíval Ctibor Helcelet, jehož popis a kresbu znaku jsme přinesli v předchozím článku. Okolnosti jeho vzniku vylíčil Mojmír Helcelet v časopise Bibliofil. ³⁵⁾ Uvádí, že asi kolem roku 1890 jeho otce překvapila matka dárkem v podobě heraldického ex libris. List sama navrhla "podle starých heraldických vzorů", zřejmě podle nějakého typáře či pečeti. Znak symbolicky ovíví větve olivového stromu, které naráží na její dívčí jméno - Olivová. Toto ex libris jako dřoubarevnou litografii zhotovil A. Slovák v Kroměříži. Mojmír Helcelet ještě vzpomíná, jak o prázdninách jej vlepoval do otcových knih a později ho sám užíval než si nechal navrhnout vlastní ex libris. Zmíněné ex libris bylo také reprodukováno. ³⁶⁾

V roce 1908 si Mojmír Helcelet pořídil vlastní knižní značku, kterou mu navrhl a také tisk obstaral Vojtěch Preisig. Celkem za svůj život užíval 140 různých knižních značek. Bohužel, brněnské sbírky ex libris neumožňují jejich přesný výčet.

V roce 1914 mu heraldické ex libris technikou leptu zhotovil mnichovský výtvarník Adolf Kunst. ³⁷⁾ Jedná se o list o rozměrech 127 x 91 mm (obrazová část 91 x 56 mm). Znak se skládá ze štítu francouzského tvaru, který má zkosené horní rohy a prohnuté boky. V něm, dle vyznačení zlatém poli, jsou kosmo zkřížené třísky (větvičky). Na štít je postavena přímo hledící korunovaná turnajská přilba s překryvadly rozvilinového tvaru. Za klenot je vlevo otočené, dle vyznačení zlaté, křídlo se znamením jako na štítě. Dole je linkou oddělený nápis: EX LIBRIS / MOJMÍR HELCELET.

Z heraldického hlediska je důležité barevné ex libris, které zhotovil Herbert Knast (signatura H K). ³⁸⁾ Je o rozměrech 210 x 146 mm (obrazová část 113 x 78 mm). List je ohraničen černým rámečkem ozdobeným žlutými kostkami. Nahoře a dole na nazelenalém podkladě je černý nápis: EX LIBRIS (hor-

ní část) MOJMÍR HELCELET (dolní část). Uprostřed na šedivém podkladě je znak, který se skládá ze žlutého (zlatého) štítu francouzského tvaru a v něm jsou stříbrné kosmo zkřížené větvičky (třísky). Zde jsou zakončené vždy dvěma viditelnými suky. Na štít je postavena přímo hledící korunovaná turnajská přilba s monile a černo-stříbrnými rozvilinovými přikryvadly. Za klenot je vlevo otočené žluté (zlaté) křídlo se znamením jako na štítě. Díky tomuto ex libris máme bezpečně doložen kov třísek (větviček) a můžeme opravit tinktury přikryvadel, které jsme chybně určili jako černo-zlaté.

Další zjištěné ex libris s heraldickým námětem je 167. dílo Jaroslava Mařika, který ho vytvořil v roce 1936. 39) Je o rozměrech 180 x 115 mm (obrazová část 148 x 89 mm), Obraz je ohraničen dvěma linkami tvořící úzký rámeček. Uprostřed je znak skládající se z hrotilého terče, vpravo se zkoseným horním rohem a výkrojem pro kopí, v němž je nám již známé znamení. Třísky mají na koncích tři výčnělky. Na štít je postavena přímo hledící korunovaná turnajská přilba s monile a bohatými rozvilinovými přikryvadly. Za klenot vlevo otočené křídlo se znamením jako na štítě. Opět jsou zde vyznačeny tinktury jako na předchozích listech. U přilby je vpravo EX, vlevo LIBRIS. Dole je nápis: MOJMÍR HELCELET.

Jiří L.Bílý

Poznámky:

- 1) Jan Kabelík, Korrespondence a zápisky Jana Helceleta, Brno 1910, s. XV-LXXV.
- 2) AMB, Pozůstalosti města Brna (dále PMB), fascikl č.7961.
- 3) Státní oblastní archiv v Brně (dále SOAB), E 67 - Matriky, křestní matrika řím.-kat. farního úřadu v Dolních Kounicích z let 1784-1809, sign. M 2016, (st.sign. svazek IV), p.246.
- 4) SOAB, E 67 - Matriky, úmrtní matrika řím.-kat. farního úřadu v Dolních Kounicích, sign. M 2022, (st. sign. Svazek V, A.) p.175.
- 5) SOAB, E 67 - Matriky, M 2016, p.2.

- 6) ibidem, p.30.
- 7) SOAB, E 67 - Matriky, křestní matrika řím.-kat. farního úřadu v Dolních Kounicích z let 1810-1820, sign.M 2017 (st. sign.VII), p.145.
- 8) AMB, PMB, fascikl 7961.
- 9) SOAB, E 67 - Matriky, M 2017, p.207 (Růžena a Jindřich).
- 10) SOAB, E 67 - Matriky, úmrtní matrika řím.-kat. farního úřadu v Dolních Kounicích z let 1821-1883, sign. 2023 (st. sign. svazek VI,b), p.8.
- 11) ibidem, p.13.
- 12) SOAB, E 67 - Matriky, křestní matrika řím.-kat. farního úřadu v Dolních Kounicích z let 1821-1842, sign. M 2018 (st. sign.VIII), p.52.
- 13) AMB, PMB, fasc. 7961.
- 14) Josef Soušek, MUDr. Jan Helcelet, Brno 1937. Další literatura: J. Božek, Rozptýlené kapitoly o životě a díle J. Helcelety, Osvěta 1907; Jan Helcelet, Dopisy otce synovi (z let 1855/60), Brno 1933.
- 15) AMB, SM, matrika sign. 1/18.
- 16) AMB, PMB, fasc. 4898.
- 17) Michal Navrátil, Almanach československých právníků, Praha 1930, s.95.
- 18) AMB, Sbírka rukopisů, rkp. 2827 (sčítací operáty z roku 1857), dům Jánská ulice č. 457.
- 19) Jan Kupka. Korespondence dr. Ctibora Helcelety ve vyškovském muzeu, Zprávy vlastivědného muzea ve Vyškově, číslo 65, květen 1966, s.1-8. Zde uvedena další literatura k rodu Helceletů.
- 20) SOAB, E 67 - Matriky dodatky, křestní matrika řím.-kat. farního úřadu ve Vyškově z let 1874-1885, sign. M 34 (st. sign. svazek XIII), p.99. Zde také údaj o jeho úmrtí.
- 21) ibidem, p.161. Zde údaj o jeho úmrtí.
- 22) ibidem, p.212. Ostatní údaje viz pozn. Rodový a oddavkový list se nachází v Muzeu Vyškovska, pozůstalost JUDr Cti-

- bora Helcelet, sign. H 13068. Zde též úmrtní oznámení.
- 23) viz pozn.22). Další údaje doplnil ing. Petr Helcelet.
- 24) SOAB, E 67, matrika sign. M 34, p.276.
- 25) ibidem, p.325.
- 26) Podle sdělení členů rodiny trpěl epilepsií po úrazu v dětství. V depresivním stavu spáchal sebevraždu.
- 27) SOAB, E 67, matrika sign. M 34, p.372. Zde údaj o úmrtí.
- 28) ibidem, p.443. Zde údaj o sňatku.
- 29) ibidem, p.486. Zde údaj o úmrtí. Podle sdělení členů rodiny zemřel tragicky na následky vypadnutí z kočárku.
- 30) Poslední děti Ctibora Helcelet, jsem ve vyškovských matrikách nenalezl. Za poskytnuté údaje děkuji ing. Petru Helceletovi, Lucii Gocové a Pavlu Novákovi. Prokop Helcelet zřejmě zemřel na španělskou chřipku.
- 31) SOAB, G 212 - Pensijní a osobní spisy, fasc. 13282.
- 32) Emil J.Pavelka, Lékárník PhM. Mojmir Helcelet (1879-1959), bibliofil a sběratel. In: Zprávy spolku sběratelů a přátel ex libris 1974, č.1, s.1-2. Josef Glivický, Sté výročí narození Mojmir Helcelet, ibidem 1979, č.2/3, s.10-11. Rudolf Fukal, Mojmir Helcelet osmdesátníkem, Vlastivědný věstník moravský 1958, č.4.
- 33) Za poskytnutí genealogických a biografických údajů srdečně děkuji Jiřině Čákové a MUDr Aloisi Čápovi.
- 34) Zmíněné údaje poskytl ing. Petr Helcelet.
- 35) Mojmir Helcelet, Ex libris a já, Bibliofil roč. VIII, č.8, s.206-208.
- 36) Vojtěch Procházka, Z počátků národního vědomí ve Vyškově. In: Padesát let městské spořitelny ve Vyškově 1882-1932, vyd.Městská spořitelna ve Vyškově 1932, s.75. Ex libris je uveřejněno pouze jako ilustrace bez doprovodného textu.
- 37) Sbíрка heraldických ex libris Viléma Waltra, jemuž touto cestou děkuji za možnost studia pramenů a upozornění na další literaturu.
- 38) ibidem. Údaje o ex libris jsou čerpané ze záznamů na zadních stranách karet.
- 39) ibidem.

HOVORY G + H

O další rozhovor jsme požádali nestora českých heraldiků Karla Lišku. Narodil se 28. ledna 1910 v Praze. Vystudoval nižší gymnasium a poté pracoval v obchodě svého otce (papír a tisky). V této době začal kreslit budovy a městské znaky pro městské úřady. Intenzivně se začal heraldice věnovat asi od roku 1954. Publikoval znaky a různé obrázky v našich časopisech (Naše Vlast, Pionýrské noviny, Zápisník, Nová Praha, Sběratel, Práce, Lidé a země a další). Karel Liška je zasloužilým propagátorem městské heraldiky. Je autorem množství pohlednic s heraldickým námětem a známe ho z vystoupení v televizi. Patří k těm, kteří oživovali zájem o heraldiku v polovině šedesátých let.

Mezi heraldiky je Karel Liška znám jako pilný a neúnavný badatel, který shromáždil velké množství materiálu k znakům a pečetím měst Čech, Moravy a Slezska. Vedle množství článků v heraldických časopisech (GH-listy, Heraldická ročenka, Heraldika a též GHI) zúročil svoje znalosti ve dvou publikacích. Společně s Aloisem Příbylem vydal v roce 1976 Znaky a pečete středoeckých měst a s Ludvíkem Muchou v roce 1979 Klíč k našim městům. Karel Liška nestojí stranou v organizační práci a je též členem redakční rady časopisu Heraldika a genealogie.

Jak datum narození napovídá, Karel Liška se v letošním roce dožil 75 let.

1. Dovolte, abych Vám nejprve popřál do dalších let jménem našeho klubu dobré zdraví, mnoho radosti z badatelských úspěchů a osobní spokojenosti.

Děkuji Vám za milé blahopřání, které mne velmi potěšilo zvláště pro tu vzdálenost z Brna do Prahy.

2. V jílovské Heraldice jste v roce 1970 napsal o svých záměrech. Vaše životní výročí je jistě důvodem k ohlédnutí. Co se Vám z toho podařilo realizovat?

Jak bylo mým záměrem, věnoval jsem se hlavně pečetím měst a obcí. Zatím stranou zůstaly pečeti farních úřadů a cechů.

3. Předpokladem Vaší práce byla náročná excerpce heraldických pramenů. Jak vznikla a jaký je obsah Vaší sbírky kreseb městských znaků a pečetí?

Sbírat a kreslit městské znaky a pečeti jsem začal asi koncem padesátých let - pochopitelně až po odchodu do důchodu v roce 1970 jsem se mohl věnovat důkladnějšímu studiu heraldických pramenů v archivech a též studiu literatury. Kromě státních archivů pražských a též oblastního archivu okr. Praha-západ, to byl archiv Národního muzea v Praze, kde máji fotokopie znaků a pečetí všech českých měst a k tomu výpisy ze všech dosažitelných pramenů u každého města. Dále jsem čerpal z odpovědí na mé dotazy při některých nejistých záležitostech, které přišly z mnoha okresních archivů, městských národních výborů a museí. Samozřejmě jsem důkladně prostudoval i veškerou dosažitelnou heraldickou a sfragistickou literaturu i topografické údaje o jednotlivých městech.

Za jeden z nejcennějších pramenů o českých městech považuji Eichlerovu sbírku v archivu Národního muzea z let 1824 až 1834, ta byla podkladem pro pozdější díla, např. J.G.Sommerra Křtopis království Českého. Z moravské literatury jsem čerpal kromě díla L.Hosáka též z Řehoře Wolného a Hugo Saurmy. Samozřejmě též z děl moravských heraldiků, zejména z prací F.Zvolského.

Pro úplnost: moje sbírka kreslených znaků měst v Čechách obsahuje 711 znaků, Praha má 36, Morava a Slezsko 423. Městské pečeti a razítka jsou ve sbírce zastoupeny v těchto počtech: Čechy 3613, Praha 174, Morava 1422. Obecní (vesnické)

pečetě a razítká: Čechy 3103, Morava 1490.

Po všech zkušenostech dávám při kreslení přednost pečeti a razítkám před znaky, protože na těch se nedá nic měnit a přitom přinášejí zajímavé poznatky o jejich vývoji a výtvarném provedení.

Samozřejmě stále prohledávám další fondy ve státních archívech a pořád nacházím nějaké novinky pro doplnění sbírky. V těchto fondech jsou kromě pečeti a razítek i zajímavé údaje o politických a hospodářských událostech v jednotlivých městech, jen na jejich zachycení je jeden lidský život krátký. Jsou v nich zaznamenány též různé národnostní spory v dobách monarchie. Jsou však svědectvím, že naši čeští obyvatelé, hlavně na vesnicích v Čechách a na Moravě, se dovedli postavit, a to velmi rozhodně, na odpor nadřazeným institucím.

4. I dnes vznikají nové městské znaky. Jste autorem znaku některého města a podle Vašich zkušeností jakými zásadami by se měl řídit navrhovatel nového znaku?

Od roku 1945 vzniklo asi 50 nových městských znaků nebo došlo k jejich změně. Návrhů na městský znak jsem udělal jen málo - např. Hostivice, Radotín, Hulín, Hluk, Libčice n.Vlt., Libušín a ještě několik, jejichž nositelé však nemají dosud statut města. Při stanovení nových znaků by se mělo hlavně dbát na dodržování heraldických pravidel, co se týče střídání barev a kovů a hlavně volit takové symboly, které se dají nakreslit podle popisu.

5. Jaké jsou Vaše plány do budoucna?

Pokud se týče mých plánů, bude to stále jen prohledávání dalších fondů ve státním archivu - zatím to mám tak ještě na dva roky.

HLÍDKA HISTORICKÉ FALERISTIKY

Slavkov a Napoleonova Čestná legie.

Václav Měříčka

Dne 18. května 1804 se francouzský konsul Napoleon Bonaparte stal francouzským císařem. Dne 2. prosince téhož roku byl v pařížské katedrále Notre Dame slavnostně korunován jako Napoleon I. O rok později, přesně ve výroční den své korunovace, se o půl osmé vyhoupl nad východním obzorem nastávajícího bojiště ohnivý kotouč. Slavkovské slunce, které se pak stalo symbolem nejen tohoto velkého vítězství, ale po celých dalších deset let ozařovala slávu císařových zbraní. Tohoto prosincového dne zůstalo na bojišti tisíce mrtvých, ale téhož dne bylo i mnoho statečných, na jejichž kabátě se objevila červená stužka řádu Čestné legie.

Napoleon se myšlenkou zřízení nějakého vyznamenání, kterým by byla oceňována věrnost, statečnost a zásluhy francouzských vojáků a občanů, zabýval hned po svém návratu z Egypta v roce 1798 a intenzivně po skončení svého druhého italského tažení. Byl si vědom, že tak zvané "čestné zbraně", kterými byly pušky, muškety, karabiny, šavle, zlaté nebo stříbrné sekerky, trubky nebo bubenické paličky, daleko nemohou uspokojit vyznamenaného, i když jsou doprovázeny peněžitou odměnou.

Proto na jaře roku 1802 navrhl v Malmaisonu řediteli polytechniky le Mongemu, generálu Durocovi a Arnaultovi zřízení instituce, která by do svých řad přijímala občany všech tříd a to ty, kteří se vynikajícími činy, vlastenectvím a významem poskytnutých služeb a statečností vyznamenali a zasloužili si tak čestnou, osbní, ale ne dědičnou odměnu. Dobře věděl, že je nutno nahradit kdysi revolucí zrušené francouzské královské řády.

Tehdy, dne 6. srpna 1791 Národní shromáždění zrušilo zákonem královský řád sv. Michala, založený v roce 1469 králem Ludvíkem XI., řád Sv. Ducha založený v roce 1578 králem Jindřichem III. a řád Sv. Lazara a Panny Marie z Hory Karmel z roku 1608. V platnosti byl tedy ponechán ven Vojenský řád sv. Ludvíka, nejstarší vojenský záslužný řád světa, založený v dubnu roku 1693 králem Ludvíkem XIV., avšak tento řád byl tehdy přejmenován na "Vojenské vyznamenání", ale byl také dne 15. října 1793 rozhodnutím Konventu zrušen.

Dne 3. května 1802 byl konsulův návrh projednán ve Státní radě, kde narazil na dost silnou opozici republikánů. Následujícího dne obhajoval konsul svůj návrh sám před vnitřní sekcí státní rady, na které generál Mathieu-Dumas navrhoval zřídit jen vyznamenání vojenského charakteru. Státní rada nakonec návrh přijala v poměru 14 ku 10 hlasům. Dne 19. května roku 1802 pak přijal Zákonomádný sbor návrh poměrem 160 hlasů proti 110 hlasům oposice.

Dne 13. messidoru roku X., t.j. 3. června 1802 byla zřízena Velká rada Čestné legie, instituce, která svou formou a vnitřním zřízením navazovala na antickou předlohu. Vedle Velké rady bylo zřízeno 15, později pak 16 kohort, přičemž jednotlivé kohorty odpovídaly krajům republiky. V roce 1802 stáli v čele kohort náčelníci. V každé kohortě bylo 7 velkodůstojníků, 20 velitelů, 30 důstojníků a 350 legionářů. Byl jmenován Velký kancléř a Velký pokladník a Čestná legie byla dotoována dostatečnými finančními prostředky. Bylo stanoveno, že velkodůstojníci řádu budou ročně pobírat 5 000 franků, velitelé (komandéři) 2 000, důstojníci 1 000 a legionáři 250 franků. Dnem 21. srpna roku 1803 se prvním velkokancléřem instituce stal vědec, Bernard Lacépède, pokračovatel přírodovědce George Buffona. Lacépède setrval v této funkci až do 2. července 1815 a je jediným nevojákem v hodnosti kancléře řádu až do dnešních časů. Velkopokladníkem se stal Jean Francois Étienne Dejean, povoláním generál.

Do řádové instituce mohli být přijati vojáci, kteří se vyznamenali ve válce v boji za svobodu, ale i občané, kteří svým vedením, znalostmi a občanskou ctností přispěli k upevnění a obraně zásad republiky, k upevnění spravedlnosti, pořádku a veřejné správy. Přijetím do řádu mohli být vyznamenáni i členové zákonodárního sboru, diplomaté a další význačné osoby z řad soudců, vědců apod. Více než 1800 tehdejších nositelů čestných zbraní se stalo členy Legie automaticky. Příslušníci instituce Čestné legie nenosili však žádné viditelné označení.

To se stalo skutkem až po 18. květnu roku 1804, kdy se Napoleon stal císařem. Bylo rozhodnuto, aby osoby vyznamenané rádem Čestné legie nosily viditelnou dekoraci, kterou se stala stříbrná nebo zlatá, bíle smaltovaná, pětiramenná hvězdice, jejíž konce ramen jsou rozeklány. Mezi tato ramena byl umístěn zelený, napůl vavřínový a napůl dubový věnec. Na střed lícové strany dekorace byl položen kruhový medailon, v jehož zlateném středu je zprava zobrazena císařova hlava a v modrém mezikruží opis: NAPOLEON EMP. DES FRANÇAIS. Na rubní straně je obdobný medailón, ve kterém je umístěn císařský orel s blesky v pařátech a na modrém mezikruží heslo řádu: HONNEUR ET PATRIE (Čest a vlast).

Podle původního rozhodnutí měla být tato dekorace nošena na červené stuze s bílými okrajovými proužky, ale dne 11. července 1804 byla stuha v Monitoru popsána jako červená a přitom zůstalo.

Navrhovatelem řádového odznaku byl podle starší verze zenijní důstojník J.B. Chaillot, jehož vdova si založila v Paříži klenotnictví a byla jednou z prvních, kdo dekoraci vyráběl. Dokonce se i jí samotné připisuje zásluha o vypracování návrhu. Novější bádání však uvádí, že pravděpodobným navrhovatelem výtvarného provedení byl sám velký malíř Jacques David, tvůrce slavného obrazu Napoleonovy korunovace. Jisté je, že návrh na odznak byl již zpracován v roce 1803.

Okamžitě byla zahájena výroba řádových odznaků a to

stříbrných pro legionáře, pozdější rytíře řádu a celozlatých pro ostatní třídy. V ateliéru vdovy Chaillotové bylo od čtvrtka 13. do neděle 16. července vyrobeno celkem 6 000 odznaků. Od roku 1805 se pak stal hlavním jejich výrobcem ateliér Sr. Halbouta.

V neděli dne 16. července 1804 došlo k prvnímu rozdělování řádových odznaků. Nově jmenovaní maršálové císařství se stali veliteli oněch 16 řádových kohort. Byli to: Maršál Berthier, maršál Mortier, Bessières a Soult, Lefebvre a Davout, Ney a Bernadotte, Lannes a Moncey, Murat, Masséna, Augerau a Jourdan. Na místo desáté kohorty byl jmenován admirál Decrès a namísto třinácté admirál Bruix. K vlastnímu slavnostnímu aktu došlo v prostorách Invalidovny, kde se shromáždila veškerá tehdejší honorace. Přítomno bylo 5 kardinálů, 32 biskupů, maršálové a generalita, ale i členové Zákonodárného sboru a diplomaté. Císař se dostavil v stejnokroji plukovníka gardových granátníků a byl přijat guvernérem Invalidovny, maršálem Seruriérem a pařížským arcibiskupem, kardinálem Neyem. Císařův bratr Josef předal císaři jeho odznaky řádu. Poté byli nejvyšší hodnostáři jmenováni do hodností velkodůstojníků, komandérů a důstojníků. Vyznamenaní však byli i prostí vojáci a celá řada vynikajících osob z občanského života. Byli mezi nimi vědci jako Cuvier, Bossut, le Monge, Berthollet, Cassini, Jussieu, Geoffroy-Saint-Hilaire, Montgolfiér a další, spisovatelé Chénier, Arnault, Dacier, Legouvé, Andrieu, malíři a sochaři David, Gérard, Guérin, Lagrassée, Denon, Houdon a Chaudet, hudebníci Grétry, Gossec, Méhul a Passiello, lékaři Larrey a Pelletan. Našla se i řada republikánů, kteří striktně odmítli řád převzít. Byli mezi nimi Lacuée, Defermon, Berlier, Crétet, Réal a další. Je zajímavé, že admirál Truguet, který odmítl přijetí řádu, později dne 27. července 1810 dodatečně požádal císaře o udělení odznaku velkodůstojníka.

Ke druhému velkému rozdělování řádových odznaků došlo dne 28. thermidoru roku XII, tj. dne 16. srpna 1804, den po

císařových narozeninách, ve vojenském táboře v Boulogne na pobřeží Calaiské úžiny, kde se Napoleonova početná armáda připravovala k invazi do Anglie. V té době dosáhl počet nositelů Čestné legie 9 083 osob.

Pro slavnou korunovaci v katedrále Notre Dame dne 2. prosince, nechal císař pro sebe zhotovit zlatý řádový řetěz - kolanu, sestavenou z kolmo postavených a vedle sebe položených císařských orlů. Střední závěsný článek tvořil oválný zlatý vavřínový věnec, na kterém byla zavěšena bíle smaltovaná pětiramenná hvězdice, se zelenými vavřínovými a dubovými listy mezi rameny a kruhovým medailonem ve středu. Tato krásná kolana se nedochovala a známe ji jen z císařova korunovačního portrétu (le costume de Sacre) od malíře Roberta Lefèvreho z roku 1807, nebo z obdobného portrétu Françoise Gérarda.

Císař nechal později zhotovit jinou kolanu, dodnes zachovanou ve sbírkách muzea v Invalidovně. Na této kolaně se střídalo 16 císařských orlů se 17 zeleně smaltovanými kruhovými věnečky, do jejichž středu byly posazeny symboly různé lidské činnosti. Věnečky byly při vnitřní a vnější straně napařeny na řetízky tvořené dvěma druhy oček. Nosný střední článek tvořil opět zlatý vavřínový věnec, do jehož středu byl posazen zlatý prolamovaný ovál s písmenem "N". Řádový klenot, tvořený opětovně pětiramennou hvězdici byl ale převyšěn císařskou korunou, která takto doplnila všechny další vydané typy řádu. Císař sám je s touto kolanou zpodoběn v korunovačním hávu na obraze Domiquea Ingrese, ovšem obraz pochází z pozdější doby a ve zpodobení kolany z roku 1804 se mýlí.

Dne 29. ledna roku 1805 rozhodl císař o založení nejvyššího řádového stupně a to tak zvaného Velkého orla (le grand Aigle), což byl jen zvětšený řádový odznak, tentokrátě nošený na červené velkostí, tak zvaném Cordonu přes pravé rameno k levému boku. Na konci velkostí byl upevněn řádový klenot. Tento byl pak ještě doplněn řádovou hvězdou, vyšitou ze stříbrných dracounů, která se nosila na levé straně hrudi. Hvěz-

da byla jen zvětšením pětiramenné hvězdice řádu s tím rozdílem, že mezi rozeklaná ramena nebyly vloženy dubové a vavřínové listy, ale trojice kyjovitých paprsků, z nichž prostřední byl o něco delší, než oba postranní. Na střed této dracounové hvězdy byl položen stříbrný kovový kruhový medailón, v jehož středu byl umístěn císařský orel stojící na svazku s blesky. Na orámovaném mezikruží medailónu bylo umístěno heslo řádu "HONNEUR ET PATRIE".

Všechny odznaky řádu Čestné legie z období let 1804-1805 náležejí k I. typu a pětiramenné hvězdice nejsou převýšeny korunou, jako je tomu později u všech dalších tří typů. Napoleon současně při zřízení Velkého orla, kterým byly poctěny nejvýznačnější osoby, především maršálové císařství, rozhodl, aby nositelé nejvyššího stupně nadále si podrželi náprsní, malou dekoraci a tuto nosili současně s velkostuhou a hvězdou tak, že tato bude upevněna v knoflíkové dírce. Známe proto řadu císařových portrétů, kde vedle velkostuky a hvězdy má ještě na prsou malou dekoraci řádu Železné koruny a dekoraci řádu Čestné legie. Císař až do konce svého života nosil vždy jen odznak I. typu, tedy bez převýšené koruny. Tento jeho prostý stříbrný řádový odznak odpovídající třídě rytíře, je uložen ve sbírkách Muzea Čestné legie v Paříži.

Rok 1806 byl pro další vývoj řádu významný tím, že tehdy vyrobené odznaky byly převýšeny císařskou korunou. Ta, ale u tohoto druhého typu nese nahoře celkem 12 listenových obloučků, zatímco pozdější exempláře III. a IV. typu jich mají jen osm. Dekorace II. typu zůstala v platnosti jen po dobu roku 1806 a je tedy velmi vzácnou, protože ji císař již v následujícím roce pozměnil na III. typ, udělovaný potom až do roku 1812.

Ve stejném roce 1806 založil císař internáty pro dcery členů řádu Čestné legie a přímo stanovil i formu a náplň výuky. Internáty byly nazvány "Císařskými domy" a pro svou získanou vážnost se ve Francii udržely dodnes. Absolventky těchto škol měly právo připojit ke svému jménu označení "bývalá

žákyně císařských domů" (ancienne élève des Maisons Impériales). Profesori a učitelé těchto škol nosili i zvláštní dekoraci, kterou tvořila opětovně stříbrná, bíle smaltovaná tiramenná hvězdice s tím rozdílem, že konce ramen nebyly ozdobeny zeklány, jako je tomu u hvězdice řádu, ale jsou jen mírně prohnuty dovnitř. Mezi ramena pak byly vloženy paprsky kyjovitého tvaru, z nichž střední, sedmý v pořadí, byl vždy o něco delší. Na střed hvězdice byl položen kruhový, modře smaltovaný medailón s nápisem "Légion d'Honneur" (Čestná legie). Kolem, na stejnobarevném mezikruží opis: Maison d'éducation (výchovný dům). Celá dekorace byla převýšena oválným věncem, tvořeným napůl zelenou ratolestí vavřínovou a napůl zelenou ratolestí dubovou. Také dekorace se stejně jako řád nosila na červené stuze.

V roce 1809, v době, kdy Napoleon měl za sebou svá nejslavnější vítězství (Ulm, Slavkov, Jéna, Auerstätt, Friedland, Eylau, Eckmühl a Wagram) upravil se statut řádu. Velký orel se změnil na velkokříž a řádem mohli být dekorováni i cizinci. Stalo se to potom mnohokrát. Císař například předal Johannu Wolfgangu Goethovi svůj osobní odznak řádu. Velkým orlem vyznamenal ale již v roce 1807, tedy před statutárním rozhodnutím, ruského cara Alexandra I. a pruského krále Bedřicha Viléma III. Stalo se tak při setkání v Tylži. Také maršálek Karel Filip kníže Schwarzenberg, jako rakouský velvyslanec v Paříži, obdržel velkokříž řádu u příležitosti Napoleonova sňatku s rakouskou arcivévodkyní Marií Louisou. Řádové insignie maršálka jsou dodnes chovány na zámku Orliku, kde velkostuhu doplňuje již nikoliv dracounová, ale celokovová stříbrná řádová hvězda.

Kovová řádová hvězda vyrobená ve Vídni, tedy mimo Francii, byla u nás objevena ve slavkovské hrobce knížat Kaunitzů v r. 1982. Touto hvězdou a tedy i velkostuhou s klenotem byl v roce 1812 dekorován syn kancléře Dominik Ondřej II. Velkokřížem řádu Čestné legie byl poctěn i rakouský kancléř Klement Lothar kníže Metternich, saský král Bedřich August a

dalsí.

Dne 29. února 1812 byl Čestnou legií vyznamenán v městě Liège první dělník, horník Goffin, otec 7 dětí, který prokázal při důlním neštěstí mimořádnou statečnost. Řádem byly vyznamenány i některé vojenské jednotky jako celek, nebo i správy měst. Pouze ženy a herci byli tehdy vyloučeni z přijetí řádu. Do konce roku 1814 překročil počet nositelů číslici 32 000. (Do konce roku 1807 to bylo již 14 483 vojáků a 1812 civilistů, v roce 1812 dosáhl počet 25 684.) Celkem lze odhadnout, že včetně vlády 100 dní bylo za éry císaře Napoleona I. rozděleno asi 40 000 exemplářů.

Odznakem je pětiramenná hvězdice a přesto je dekorace běžně nazývána "křížem Čestné legie" nebo v nejvyšší třídě "velkokřížem". Při vzniku návrhu na dekoraci byl zřejmě vzat v úvahu bílý kříž starého vojenského řádu Sv. Ludvíka a Napoleon nechal tento kříž doplnit dalším ramenem.

Pro doplnění je nutno ještě uvést, že v roce 1809 Napoleon zrušil i původní kohorty. Po své abdikaci v roce 1814 a odchodu na Elbu, nový francouzský král Ludvík XVIII. sice obnovil staré královské řády, ale Čestnou legií potlačit nemohl. Příliš mnoho statečných a zasloužilých občanů bylo jejím nositelem. A tak řád převzal s tou změnou, že na středovém medailónu nahradil císařův portrét hlavou krále Jindřicha IV. s opisem v mezikruží: HENRI IV. ROI DE FRANCE ET DE NAVARE a na rubní straně umístil tři bourbonské lilie. Na střed řádové hvězdy umístil v prvním vydání z roku 1814 také tři lilie a na vydání z roku 1816, kdy se na trůn vrátil z druhé emigrace, již dal jen portrét Jindřicha IV. Zatímco u první hvězdy zůstaly mezi rameny paprsky, na druhé hvězdě jsou to již lilie. On to také byl, kdo dne 3. března 1816 formálně a vlastně jen teoreticky odebral všem členům rodiny Bonapartů řád Čestné legie.

Řád nezaklil ani pádem Bourbonů v roce 1830 a našel v nové obměně svůj význam za panování krále Ludvíka Filipa. Obnovení v novém se dočkal i za prezidentství prince Ludvíka

Napoleona a svoje znovuzrození zažil za druhého císařství. S konečnou platností se pak v roce 1871 stal za republiky národním řádem Francie a tím zůstal dosud. Ale to již není smyslem tohoto článku.

Vraťme se však zpět do prosince roku 1805, kdy se slavo-kovské bojiště stalo místem Napoleonova skvělého vítězství. Toho dne padlo mnoho vojáků na obou stranách, ale bylo také mnoho statečných, kteří si zasloužili vyznamenání. A císař neskrbil a svoje statečné v následujícím roce vyznamenal. Dekorace prvního typu už v té době byla překonána, což dosvěd-čuje skutečnost, že v roce 1806 je odznak řádu převýšen ko-runou, která zdůraznila císařství. Pětiramenná hvězdice však zůstala stejnou jako v roce 1804, t.j. rozeklané konce ramen byly ostré a nebyly opatřeny kuličkami jak je tomu u IV. typu.

Nejstarší exempláře z roku 1804 mají u legionářského stupně průměr 36 mm, ramena jsou bíle smaltována a mezi rameny je umístěn zeleně smaltovaný vavřínový věnec. Střední medailón má průměr 14 mm, je celozlatý a ve středu u nejstarší va-rianty je z pravé strany (heraldicky) zpodobena hlava císaře věnčená na skráních vavřínem. Na modrém mezikruží je opis: NAPOLEON EMP. DES FRANCAIS, dole v mezikruží rozdělovací hvěz-dička. Tento nejstarší typ má tak zvanou velkou hlavu (à Grosse Tête) a tyto odznaky řádu byly určeny těm, kdo předtím a to ještě v době konzulátu, byli nositeli čestných zbraní. Druhá varianta má v medailónu menší hlavu (à Petit Tête) a dostávali ji jako vyznamenání noví, předtím nedekorovaní ob-čané. Na rubní straně této dekorace je opětovně kruhový zla-tý medailón, v jehož středu je císařský orel stojící na kyji s blesky. Na modrém mezikruží heslo řádu: HONNEUR ET PATRIE (Čest a vlast). Do rozeklání kolmo postaveného ramene je umí-stěno válcovité ouško se závěsným kruhem pro stuhu. Ta je průvlečná, červená. Zlaté důstojnické kříže jsou o něco má-lo větší. Je ale zajímavé, že kovové hvězdice Velkých orlů, resp. předtím velkodůstojníků byly na konci hrotů ramen opa-třeny kuličkami. Odznak, neboli klenot, který Napoleon ne-

chal zavěsit na korunovační kolanu, má vavřín na císařových skráních poset démanty. Výrobce tohoto odznaku byl pařížský klenotník Biennais.

U druhého, krátce používaného typu z roku 1806, jsou kříže shodné s I. typem s tím rozdílem, že mezi rameny je již na levé straně zelený dubový věnec a na opačné straně zelený věnec vavřínový. K hornímu rameni je napojena plochá koruna s dvanácti listenovými obloučky, tzv. fleurony. U některých exemplářů je tato koruna pevně spjata s hvězdicí, u jiné varianty je pohyblivá. Protože tato dekorace byla jen velmi zřídka udělována, neexistuje žádný velkokříž.

Třetí typ z let 1807 - 1808 a používaný až do let 1811 až 1812 je co do vzhledu stejný jako typy předchozí s tím rozdílem, že při pravé straně mezi rameny je tentokrát zelený věnec vavřínový a na opačné straně zelený věnec dubový. Nad rozeklaným horním ramenem je prostřednictvím segmentu umístěna nebo upevněna ve stěže se pohybující koruna, značně vypouklá, jejíž oblouky, kterých je tentokrát osm, jsou daleko mohutnější. Koruna je nahoře opatřena kulovitým ouškem s křížkem. Stuha právlečná. Hlava císaře v medailónu je menší než u I. typu. Průměr hvězdice zůstal stejný jako tomu bylo u I. typu.

Poslední IV. typ byl vyráběn až v roce 1812 a k jeho udělování došlo jednak za tažení do Ruska, potom za válek poslední, šesté koalice, ale především a ve větším množství za vlády 100 dní. Na rozdíl od předchozích tří typů jsou konce hrotů ramen opatřeny kuličkami a koruna v převýšení je opětovně nápadně vypouklá se širokými fleurony. Na ploše medailónu je celé poprsí císaře s vavřínem na skráních. Protože odznaky byly vyráběny v různých letech a také u různých výrobců, existují varianty. V mé sbírce je takový dobový exemplář o průměru 39 mm s velmi výrazným středním medailónem o průměru 15 mm. Hlava císaře zobrazená z pravé strany je plastická a zřetelně na plochu medailónu připevněná. Hlava císaře je zdobena zeleně smaltovaným vavřínem. Koruna v převýše-

šení se širokou obroučkou zdobenou ovály, z obroučky vybíhají stylizované listy a všech osm oblouků (fleuronů) netvoří listeny, nýbrž jsou zcela ploché a pokryty perlením. Všechny předchozí koruny byly uvnitř duté, tato však je podšívkována červenou látkou. Také na rubní straně je orel velmi plastický a je na plochu medailónu přimontován. Závěsný kroužek není hladký, ale je kanelován.

I když jsem popsal jednotlivé typy s určujícími znaky, je přesto možno se setkat s exempláři, kde středové medailóny vykazují rozdíly a to tak, že třeba u typu III je medailón starší. Stávalo se totiž, že medailón vypadl a zlatník, který odznak opravoval, použil staršího medailónu. Na starších typech byla zpodobena pouze hlava císaře, zatímco u posledního typu to bylo již celé poprsí. Ale, jak je vidět z varianty IV. typu, kterou jsem zde popsal, byla samotná hlava také zde znovu použita.

Většina řádových hvězd byla v průběhu prvního císařství vyráběna ze stříbrných dracounů a jen střední medailón byl celostříbrný. Běžný průměr těchto hvězd činil 75 mm, ale byly i nápadné, daleko větší hvězdy. V posledních letech vlády císaře byly zhotovovány hvězdy celostříbrné, jakou je například i hvězda deponovaná na zámku Orlíku, která má v průměru 80 mm. Plocha ramen je pokryta penízky, na konci hrotů ramen jsou kuličky, mezi rameny jsou pětice kyjovitých paprsků, z nichž prostřední paprsek je delší a všechny jsou při okraji rámovány perlením. Orel na středovém medailónu je korunován, hlavu obrací k pravé straně, křídla jsou polorozepjatá, pařáty spočívají na kyji, z něhož vybíhají blesky.

Neexistuje žádný rozdíl mezi hvězdou velkodůstojníka a hvězdou Velkého orla, nebo, jak se později uvádělo, hvězdou velkokříže. Původně bylo stanoveno, že Velkých orlů smí být uděleno pouze 60, ale tento počet nebyl nikdy dodržován.

Není pochyb o tom, že mnozí stateční vojáci z bitvy u Slavkova byli vyznamenáni již krátce po skončení bitvy a vůbec v průběhu celého válečného tažení z roku 1805. Ale je

jisté, že většina byla vyznamenána až později v roce 1806.

Uvedl jsem, že typ s korunou v převýšení řádu byl jistě vhodnějším, než onen první bez koruny a tedy daleko lépe symbolizoval vládu císaře. Protože II. typ s velmi plochou korunou a dvanácti fleurony se zřejmě císaři nezdál nejvhodnějším, nechal jeho výrobu zastavit a dal vyrábět III. typ. Dnes lze samozřejmě velmi těžko odhadnout, kolik vojáků tehdy obdrželo dekoraci II. typu, ale podle dostupných informací většina se honosila již odznakem řádu III. typu.

Prvotní praxe při rozdělování řádových odznaků sice vylučovala cizince, ale na samotném císaři záleželo, zda toto nařízení se dodržuje. Je známa celá řada případů, kdy císař ze svého vlastního uvážení a rozhodnutí takové výjimky činil. A o podobné výjimce chci zde napsat.

V roce 1964, když podnik Artia vydal mou knihu "Orden und Auszeichnungen", obrátila se na mne paní Helena Tredorová z Rostok u Prahy, tehdy pracovnice PZO Artia s návrhem, že chce pro mou sbírku přenechat řád Čestné legie, který císař Napoleon po bitvě u Slavkova udělil jejímu předkovi, Johannu Sekovi, tehdy už více než osmdesátiletému lékaři z Velké Bíteše. Johann Seka se narodil dne 23. června 1723 v Hermannstadtu (Szeben) v Uhrách, stal se lékařem a později sloužil jako vojenský ranhojič u uherského honvédského husarského pluku. V roce 1805 žil Seka již na odpočinku, ale byl zřejmě vtažen do tehdejšího dění na Moravě a pravděpodobně získán pro léčení zraněných francouzských důstojníků a vojáků v Brně a okolí. Zřejmě tuto službu vykonával svědomitě a obětavě a dle sdělení paní Tredorové, císař Napoleon ocenil tuto péči udělením rytířského odznaku řádu Čestné legie. Johann Seka zemřel ve Velké Bíteši v roce 1807 a prý ještě v té době vykonával lékařskou praxi.

Exemplář jsem skutečně pro sbírku získal a je zde i vyobrazen. Jedná se o dekoraci III. typu o průměru hvězdice 38 mm, včetně převýšení korunou o průměru 58 mm. Hvězdice

Očinná řádu
Čestné legie
III. typ

Osobní odznak
Johanna Sely

líc

rub

je bíle smaltována a hroty konců ramen nejsou opatřeny kuličkami. Mezi rameny je heraldicky na pravé straně umístěn zeleně smaltovaný vavřínový věnec, na levé straně zelený věnec dubový. Střední kruhový medailón o průměru 14 mm včetně mezikruží je zlatý, vodorovně jemně šrafovaný s hlavou císaře hledící k levé straně. Skráně císaře jsou zdobeny vavřínovým věncem. Mezikruží o průměru 2 mm je tmavomodře smaltováno a nese opis: NAPOLEON EMP. DES FRANCAIS. V dolní části jsou tři rozdělovací pěticípé hvězdičky. Na rubní straně je obdobný kruhový medailón s císařským orlem hledícím k pravé straně. Na mezikruží, tmavomodře smaltovaném je umístěn opis: HONNEUR ET PATRIE, v dolní části jsou opět tři rozdělovací hvězdičky. V rozeklání kolmého ramene je umístěn segment, do kterého je pohyblivě zapojena v převýšení koruna o rozměru 19 x 21 mm a hloubce 10 mm. Dolní čelenka koruny je zdobena střídavě kosotverci a ovály, z čelenky vyčnívají stylizované listeny (celkem 8) a z nich pak směrem vzhůru vychází osm fleuronů. Na vrcholu koruny je v podstatě tak zvané říšské jablko s křížkem. Jablko, které má válcovitý tvar o průměru 5 mm, zde zastupuje funkci ouška, do kterého je zapojen závěsný kruh pro stuhu. Kruh je hladký o průměru 14 mm, stuha jasně červená, vybledlá a průvlečná v šířce 40 mm.

Paní Tredorová nebyla schopna udat dobu, kdy k vyznamenání došlo, ale lze předpokládat, že se tak muselo stát buď v roce 1806 nebo nejpozději v roce 1807. Odpovídá-li toto skutečnosti, pak by to dosvědčovalo, že exempláře III. typu - a zde se vyloženě o tento jedná - musely být již v roce 1806 vyráběny. Ať tak či onak, lze se domnívat, že řádový odznak dobově i typově událostem roku 1805 odpovídá a souvisí tak bezprostředně se slavnou slavkovskou bitvou.

Literatura:

La Grande Chancellerie de la Légion d'Honneur: Ordres
et Décoration de France, Paris 1981

M. Delande, Les Ordres Françaises, les Ordres Coloniaux, Médailles Commemoratives, Médailles d'Honneur des ministères. Paris 1934.

Arnaud Chaffanjon, Les grands Ordres de Chevaliere, Paris 1969.

Václav Měřička, Orden und Auszeichnungen, Praha 1964-1969

detto, Orders and Decorations, London 1964-1969

detto, Faleristik, Praha 1974

detto, Das Buch der Orden und Auszeichnungen, Hanau 1974

Musée de la Légion d'Honneur, Napoléon et la Légion d'Honneur, Paris 1968

Musée Monétaire, Ordres de Chevaliere et Récompenses Nationales, Paris 1956.

Henri Torre et Claude Ducourtial, Le Palais et le Musée de la Légion d'Honneur, Paris 1963.

ZPRÁVY O LITERATUŘE

Jozef Kočiš:

MIKULÁŠ KUBÍNÍ A JEHO PÍSMONÁ POZOSTALOSTÍ (K' 145. výročíu jeho narodenia). In: Slovenská archivistika, roč. XX, 1985, č.1, s.64-75.

Právník Mikuláš Kubíní (též Kubinyi) patřil k buditelům oravského kraje. Vyznačoval se širokým kulturním rozhledem, bohatými společenskými styky a všestranným zájmem o minulost oravského kraje. Vedle svého povolání právního ředitele Oravského komposesorátu a z titulu své funkce archiváře, muzejníka zabýval se historií, archeologií a zejména v letech 1860-80 genealogií a heraldikou. Kubíní byl uznávaným genealogickým badatelem, o čemž svědčí skutečnost, že v roce 1903 byl zvolen členem řídicího výboru Uherské heraldické a genealogické společnosti.

Autor článku se podrobně věnuje Kubíního písemné pozůstalosti, která je uložena od roku 1979 ve Státním oblastním archivu v Bytči. Je rozdělena do šesti skupin: (1. Písemnosti osobní povahy, 2. Soukromá přijatá korespondence, 3. Dokumentace o vědecké činnosti, 4. Písemnosti rodinných příslušníků, 5. Písemnosti sbírkové povahy, 6. Písemnosti o původci pozůstalosti). Největší význam pro genealoga a heraldika má třetí skupina, kde nalezneme rukopis životopisného náčrtu Juraja Turzu s genealogickými údaji o rodu Turzů a jejich potomcích. O rodu, který sehrál významnou roli též v moravských dějinách, Kubíní shrnul mnoho materiálu zejména z turzovské korespondence, která byla uložena v komposesorátním archivu. Dále v této skupině je zařazen obsáhlý rukopis (563 stran) o zemanském rodu Kubínských, z něhož pocházel Mikuláš Kubíní. Najdeme zde údaje o dalších rodech (Čemický, Pongrác, Okoličianský, Turanský, Sontág, Madočianský, Meško, Varady-Sakmáry).

Kubíního sbírka pečetí byla před nedávnem zpracována doc.

Jozefem Novákem, CSc. a vyšla knižně (Rodové erby na Slovensku I, Kubíniho zbierka pečatí, Bratislava 1980).

Mikuláš Kubíni též shromažďoval písemné pozůstalosti jednotlivých členů rodu, takže čtvrtou skupinu tvoří rodový archiv Kubínských. V páté skupině je třeba upozornit na zachovanou pečeť náčelnictva slovenského národního vojska.

Anotovaný článek názorně přiblížil bohatství a rozmanitost pozůstalosti Mikuláše Kubíniho a ukázal její zajímavost pro genealogického a heraldického badatele.

jlb

Jiří Hanáček:

HERALDICKÉ PAMÁTKY NA PETROVĚ. In: Heraldická ročenka 1984, s.13-38.

Poslední Heraldická ročenka přinesla několik prací, které se zabývaly zpracováním a vyhodnocením hmotných heraldických pramenů určité oblasti. Mezi nimi byla uveřejněna jako moravicum a brunensium práce člena naší redakční rady.

Jedná se o zpracování a rozbor heraldických náhrobníků a náhrobků umístěných na venkovní zdi kostela sv. Petra a Pavla či v jeho blízkosti, znaků na exteriéru staveb obklopujících kostel a znaků nacházejících se v jeho interiéru. Upozorňují záměrně na lokalizaci památek, neboť v interiérech církevních budov lze nalézt další znaky. Ke kladům práce, která je na velmi dobré odborné úrovni, nutno přiřadit volbu tématu. Jsou to právě hmotné památky, které podléhají vlivům ovzduší a nezodpovědné činnosti člověka. Jestliže nápisům byla věnována pozornost již od 18. století, znaky zůstaly většinou nezpracovány. Dokumentace jednotlivých krajských středisek památkové péče je do značné míry závislá na odborné úrovni a pečlivosti toho kterého pracovníka. Je proto prioritním úkolem heraldických badatelů zpracování tohoto druhu heraldického pramene.

Autor nejenže dokumentoval heraldické památky, ale provedl jejich heraldickou analýzu. U náhrobníků uvádí nápisy a

jejich český překlad, blasonuje vytesané či vyryté znaky, provádí jejich rozbor, seznamuje se stručnou biografií zde pohřbených osob a naznačuje genealogické souvislosti. Větší pozornost však mohla být věnována nápisům respektováním epigrafických zásad přepisu. Například u náhrobníku Markéty Markové není rozlišeno co je rozepsaná ligatura a co je doplněk textu autorem. U náhrobníku Jiřího Beníška nejsou v textu uvedeny body oddělující slova a též mohl být lépe blasonován znak, kde chybí údaj o merce. Uvedené nedostatky však odstraňují dobré fotografie zmíněných náhrobníků. U náhrobníku doktora Jiřího Ignáce Hetmeera se přikláním k názoru, že se jednalo o svobodně zvolený měšťanský znak. Hetmeer je sice v brněnských matrikách uváděn se šlechtickou titulaturou, ale s největší pravděpodobností se jednalo o pouhou zdvořilost k jeho osobě.

V další části autor velmi pečlivě popisuje znaky církevních institucí a příslušníků církevní hierarchie. U některých znaků se autor zabývá i jejich umělecko-heraldickým rozбором. Vynikající je rozbor erbu Jana Antonína Arnošta Schaffgotsche. Bohužel, v této části neměla redakce šťastnou ruku se zařazením některých fotografií, které nejsou dostatečně zřetelné (např. znak Pavla Huyna).

Hanáčkovou prací bylo zaplněno jedno bílé místo na heraldické mapě Brna. Může být příkladem a vodítkem pro zpracování dalších lokalit. V další etapě výzkumu by měla být rozšířena zprávami o náhrobnících a znacích, které se dodnes nedochovaly.

jlb

Walter Leonhard:

DAS GROßE BUCH DER WAPPENKUNST, (Entwicklung, Elemente, Bildmotive, Gestaltung), Verlag Georg D.W. Callwey, 3. přehlednuté vydání, München 1984, 395 s.

V krátké době se již třetího vydání dočkala kniha Waltra Leonharda, věnovaná heraldickému umění, na jejíž přednosti i

nedostatky bylo upozorněno v recenzích uveřejněných v našich odborných časopisech (např. recenze Tomáše Krejčíka, Časopis Matice moravské č. 1/2, 1978, s.178-179).

Nesporně hlavní předností knihy je obrovské množství kreseb autora a kvalitní reprodukce heraldických pramenů. Z toho mnoho kreseb a fotografií je barevných a jsou perfektně vytištěné na dobrém papíře.

Nové přehlédnuté vydání se liší od předchozích jen v maličkostech. Mezi ilustrace byly zařazeny některé nové občanské znaky, které se vyznačují heraldickým vtipem. Dále byla doplněna kapitola o merkách o navrhnoutou terminologii merek, kterou zavedli pracovníci Německé erbovní role (Deutsche Wappenrolle) a zveřejnili ji v roce 1967. Práce má obsáhlý seznam literatury rozdělený podle jednotlivých témat. Bohužel, jsem nezjistil, že by se v novém vydání objevily novější práce.

Je nutné též konstatovat, že cena knihy se na našem trhu od vydání k vydání zvyšuje; třetí vydání stojí 2 600 Kčs. Doufáme, že alespoň specializované knihovny touto prací doplní své fondy.

jlb

Leoš Mlčák:

NEZNÁMÁ HERALDICKÁ MALBA NA ZÁMKU V TRŠICÍCH. In: Vlastivědný věstník moravský 37, 1985, s.80-82.

Autor upozorňuje na zbytky nástěnných maleb, které byly odkryty na zámku v Tršicích, okr. Olomouc. Na jedné je erb Artura svob. pána z Koenigsbrunnů (nar. 20.IX.1817, zemř. 9.IV.1880), olomouckého kanovníka a scholastika. Na druhé je erb olomoucké kapituly, kde ovšem došlo k několika nepřesnostem na malbě, především erb sv. Václava byl zaměněn orlicí z polepšení olomouckého biskupského erbu z roku 1588. Malby pocházejí z roku 1876.

Článek je cenným upozorněním na památku z období, které je stále neprávem podceňováno.

Tk

Vladimír Růžek:

ČESKÁ HERALDICKÁ LITERATURA OD ROKU 1945 DO ROKU 1980, Sborník archivních prací 34, 1984, s.512-539.

Vedle prvního svazku české heraldické bibliografie ¹⁾ se nám dostává do rukou v poměrně krátké době obdobně zaměřená práce; obě se překrývají jen částečně. Růžkova práce je na rozdíl od bibliografie výběrová, na druhé straně se neomezuje na tzv. kmenové časopisy, ale všímá si celé produkce.

Sledovaný obor si autor rozčlenil do několika kapitol: metodika, časopisy, kompendia, bibliografie, dějiny heraldiky, pramenná heuristika a evidence materiálu. Další části jsou již rozděleny podle odvětví heraldického bádání: státní, městská, církevní, šlechtická, cizí, heraldika v umění a terminologie. Toto přehledné členění umožňuje čtenáři rychlou orientaci, protože práce bude jistě sloužit jako bibliografická pomůcka, jednak jako jakýsi úvod do studovaných problémů.

Práce je výběrová, je tedy věcí autorovy koncepce, co do ní zařadil. Je třeba říci, že je jen málo titulů, které bychom chtěli mít do práce zařazeny. ²⁾ Diskutabilní snad je jen to, že nejsou zde uvedeny ryze sfragistické práce, které mají k heraldice velmi blízko. ³⁾ O tom není možné se rozepisovat, každý, kdo by podobnou studii psal, jistě by zvolil jiný úhel pohledu a každý výběr by se lišil. Upozornit snad můžeme na uvedení diplomních a rigorozních prací z oboru, které se jinak těžko zjišťují. ⁴⁾

Položíme-li si otázku, zda Růžkův výběr a neméně důležitý kritický komentář poskytuje ve svém celku věrohodný obraz našeho badatelského snažení v heraldice v letech 1945-1980, můžeme odpovědět kladně a konstatovat, že studie splnila účel.

Předložená práce nám přímo vnucuje otázku, jaká je tedy vlastně naše heraldické bádání po 2. světové válce; i toho si autor v závěru povšimnul.

Řekl bych, že překvapivě široké, co se týče schematických

okruhů, což v sobě skrývá nebezpečí rozptýlenosti a zplanění. Léta 1945-1980 jsou např. obdobím, kdy vyšlo překvapivě mnoho příruček a základů oboru, které však nepřekonalý kompendia ze starší doby.

Druhým problémem je stále nevyrovnaná kvalita našich prací, patrná zejména ze stránek našich klubových časopisů. Ty ovšem stěží mohou sehrát hlubší koordinační úlohu. Je totiž zřejmé, že začínáme postrádat heraldické pracoviště, které by bylo této koordinace schopno.

Tk

- 1) Palát, P., Hošťálek, S., Jásek, J., Pokorný, P.R., Bibliografie česká práce heraldické I., Ostrava 1983.
- 2) Např. Schenk, J., Znaký českých horních měst vzniklých do 17. století a jejich obrazová znamení, Rozpravy Nár. techn. muzea, Studie z dějin hornictví 7, 1976, s.92-137. - Civitates montanorum in re publica Bohemoslovenica, Příbram, b.l., sv.I,II.
- 3) Nemyslím tím ovšem sfragisticko-teoretické články Fr.Feneše, ale např. Šantavý, Fr.- Hošek, E., Organizace, pečeti a insignie olomoucké univerzity 1573-1973, Olomouc 1980, které přinášejí cenný heraldický materiál.
- 4) Snad zde měla být uvedena práce J.Zálohy o palatinátu Eggenberků.

Gert Oswald:

LEXIKON DER HERALDIK, Leipzig 1984, 478 s.

Knina je dalším příspěvkem do vývojové řady heraldických slovníků a proto zasluhuje její koncepcce zvláštní pozornost. V práci najdeme hesla asi z těchto skupin: 1. Heraldická terminologie (figury, části štítu, části erbu atd.) tvoří podstatnou část svazku a je skutečně velmi podrobná. Cenné je, že si vsímá dnes užívaných termínů, ale i starší terminologie 18. a poč. 19. století tehdejší odborné literatury, termíny z pramenů (listiny, erbovníky) se objevují již méně. Podstat-

nou část tvoří ovšem německé, ale najdeme i termíny z anglické a francouzské heraldiky, byť v omezené míře. U těchto termínů je zvláště upozorněno nejen na jejich německý překlad, ale i možný významový posun oproti německým zvyklostem.

2. Termíny, které se týkají šlechty, práva, stupňů šlechtictví atd. a heraldických pramenů. Zde je dobrý přehled německých a některých západoevropských erbovnicích knih, i když i on je výběrem, chybí např. vídeňský rukopis Cod 8330 ÖND¹⁾, který má význam pro naši heraldiku. Zde je text většiny hesel poměrně stručný, ač tušíme za ním autorovy vědomosti, rádi bychom měli hesla obsažnější, ovšem tím by práce asi získala příliš na rozsahu.

3. V slovníku jsou uvedena státní hesla většiny zemí světa, včetně jednotlivých států USA, v původním znění a v německém překladu, nechybí ani hesla bývalých německých států. Toto rozšíření je snad zajímavé a pro uživatele pohodlné, ale snad mohly být důsledněji uvedeny data vzniku a užívání hesla, neboť zejména u rozvojových zemí může docházet ke změnám.

4. Důležitým souborem hesel jsou stručné biografie předních heraldiků i s citacemi jejich prací. Zařazení byli zřejmě všichni vydavatelé nového Siebmachera (na s. 284 je dokonce i přehled svazků nového Siebmachera, rovněž předchozí vydání jsou detailně uvedeny). Dále jsou zde podrobně němečtí heraldici 18. - poč. 20. století, přičemž autoři z území dnešního NDR jsou evidováni velmi podrobně. K nim se ještě řadí hesla o některých středověkých a raně novověkých západoevropských a německých heroldech a autorech erbovnicích knih (sbírek). Již samo zařazení této skupiny hesel v podobném rozsahu je velmi záslužné a pro orientaci v dějinách heraldického bádání dosti potřebné.

5. Obdobná pozornost je věnována heraldickým společnostem a spolkům, přičemž u hesel se uvádí i periodika. Naše spolky a časopisy registrovány nejsou. Zde snad mohlo být zařazeno heslo, týkající se mezinárodních heraldických a genealogických kongresů.

6. Většina evropských řádů (vzniklých do r. 1918) a i některé mimoevropské mají svá samostatná hesla, která umožňují jen základní orientaci a při existenci specializované literatury těžko mohou přesáhnout jen prvou informaci.

U některých hesel všech vyjmenovaných skupin jsou stručné bibliografické přílohy, což samozřejmě zvyšuje užitečnost celé práce. Možná, že zde bylo výhodnější sestavit bibliografii na konci knihy a u jednotlivých hesel učinit jen odkazy. Jistě by to bylo na úkor určité pohodlnosti uživatele, ale na druhé straně by se tak otevřela možnost upozornit na tutéž práci na několika místech.

Ve slovníku netvoří erby jednotlivých fyzických nebo právních osob jednotlivá hesla, konkrétní erby jsou vycobrazeny jen jako příklady u některých hesel.

Jistě u tak rozsáhlé práce se vždy najdou drobné nedostatky, část hesel je zřetelně kompilačního charakteru. Tak definice některých památek, na nichž se mohou vyskytovat erby, jsou místy nepřesné (např. epitaf, tumba, sklo), takže čtenář asi bude muset sáhnout k slovníkům středověku nebo slovníkům památkové péče.

Českého čtenáře samozřejmě zajímají bohemika v práci. Je jistě potěšitelné, že v bibliografiích u několika hesel se objeví čeští a slovenští autoři (V. Měříčka, J. Louda, J. Novák, A. Skýbová atd.). Méně příjemné jsou omyly v některých heslech. Tak např. v hesle Hussitenschilde, čímž se rozumí dnešní štít našeho státního znaku (o němž však není zmínka v hesle Pavese), je jeho zavedení do státního znaku mylně kladeno do roku 1948. U klenotu anglického korunního prince se opakuje známá nesprávná informace o bitvě u Kresčaku, navíc se zde dokonce tvrdí, že Jana Lucemburského zabil Černý princ.²⁾ Obohacením českých heraldických pověstí je údaj v hesle verkappt (s. 407), kde se uvádí, že přilba na hlavu českého lva se do znaku Ústí nad Labem dostala jako trest za to, že město vpustilo husity do svých bran. Rovněž heslo PRAVDA VÍTĚZÍ není správně formulováno. Na s. 228 je vratislavská orlice vydávána za erb Opavy.

Rozhodně se tedy nedá říci, že by těch několik hesel, které se nás týkají, patřilo k těm nejzdařilejším; zřejmě stále platí *bohemia non leguntur*...

Ani tyto drobné nedostatky nemohou zastříit celkově příznivý dojem z této práce, která je bohatě ilustrována, často reprodukcemi originálních pramenů. Celková koncepce svědčí o promyšleném výběru z velkého množství heraldických informací a neměla by chybět v žádné odborné knihovně. Navíc je určitou pobídkou k zamyšlení, jak by měla a mohla vypadat podobná práce zaměřená na naše poměry.

Tk

- 1) Pokorný, P.R., Cod 8330 ÚND jako stavovský erbovník 16. století. In: Sborník příspěvků II. setkání genealogů a heraldiků, Ostrava 1983, s.29-32.
- 2) Naposled k tomu Pokorný, P.R. - Buben, M., Konec jedné legendy. Heraldická ročenka 1974, s.32-38.

Miloslav Vlk:

O ŠLECHTICKÝCH JÍDELNÍCH SOUBORECH. Umění a řemesla 85, č.1, s.47-51.

Zasvěcený znalec výbav šlechtických zámků podává v článku stručný přehled používání souborů porcelánu a keramiky, které si šlechtici objednávali a nechali vyzdobovat individuálním dekorem. Je zde připomenut soubor, který si nechal v roce 1551 pořídit Vratislav z Pernštejna a na němž jsou v dobovém pojetí zachyceny epizody z pernštejnské rodové pověsti. Dále je zde o něco mladší soubor s erbem Pernštejnů a Mendozů, vyobrazeny jsou i části souborů s erbem pánů z Keggau nebo s erbem Rudolfa a Magdaleny Trčkových z Lípy. Užitečná je i stručná bibliografie, která umožňuje pátrat po dalších exemplářích tohoto zajímavého heraldického pramene.

Tk

Viktor Palivec:

NĚMECKO ČESKÝ GENEALOGICKÝ SLOVNÍK, příloha Zpravodaje Klubu genealogiků a heraldiků Ostrava při DPV Vítkovic, Ostrava 1984, 111 s.

Užitečnou pomůckou pro začátečníky v rodopisu a vádeměkum pro pokročilé genealogy, heraldiky, vlastivědné pracovníky a matriční úředníky a další vydali ostravští kolegové.

Autor slovníku vybral termíny, s kterými se genealog ve své práci nejčastěji setkává, jako jsou časové údaje, stupně příbuzenství, názvy povolání, nemoci atd. Vedle spisovných tvarů slov jsou zde uvedeny nářeční a zastaralé výrazy. Je samozřejmě, že práce tohoto druhu nemohla vyčerpát celou zásobu slov, se kterou se může genealog při studiu srochiválií setkat. Zaráží však, že nejsou uvedeny některé ve své době běžné a dnes v němčině neexistující slova, např. die Hornung = únor.

Práce je doplněna nejčastěji užívanými matričními zkratkami, německými názvy našich měst, dále jsou uvedeny české ekvivalenty německých křestních jmen, překlady některých německých hesel užitých také u znaků a nejčastěji se objevující nápisy na náhrobcích. Práce je zakončena přehledem literatury, z které autor čerpal.

jlb

Miloslav Trmač:

UGARTOVÉ V PŘÍMĚTICÍCH. In: Heraldika a genealogie, zpravodaj klubu historiografie ZO Svazarmu č. 4002/230, Praha 2, roč. XVIII, 1985, č.1, s.33-56.

Pod tímto názvem jsou vlastně zahrnuty dvě studie. První se zabývá dějinami jihomoravských zámků v Příměticích a v Kravsku, a to jak stavebním vývojem, tak posloupností majitelů kravského panství - především Ugartů. Jsou zde uvedeny cenné zprávy o přímětické hrobce majitelů panství a jejich příbuzných v kostele sv. Markéty. Škoda, že nebyla věnována větší pozornost heraldické výzdobě hrobky. ¹⁾

Druhou studií tvoří kompletní genealogie moravské větve hrabat Ugartů v úpravě podobné gothajským almanachům s vlastním poznámkovým aparátem a též je zde názorný graficky sestavený rodokmen respektive částečný rozrod. Při podání nejstarší genealogie Ugartů se autor opírá o notářskou zprávu z roku 1663, potvrzující Ugartům španělský šlechtický původ z kraje Ayala. V této a předešlé studii ²⁾ se autoru podařilo zpřesnit genealogii Ugartů, jak byla uváděna Romanem v. Procházkou. ³⁾ Za otce Petra mladšího Procházka pokládá Josefa z Ugartu na Blanquardu a Meldemanne v Holandsku, který měl být ženat s Kordulou z Mühlfeldu. Trmač uvádí Petra staršího. Rozdílné je datum úmrtí Petra mladšího (Procházka 1692, Trmač 1681) a Arnošta Františka Dominika ⁴⁾ (Procházka 5.7.1715, Trmač 6.7.1715).

Článek doprovází kresby původního erbu Ugartů a příbuzných rodin. Chybí polepšený erb z roku 1676. U doprovodných blasonů erbů rodu de Souches (s.55) a Ugarte (s.56) byl užit nesprávný heraldický termín vlajka. V obou případech se jedná o prapory, které se používaly ve vojenství. Od vlajky se liší tím, že jsou připevněny k žerdi. Vlajka vděčí za svůj vznik námořní dopravě a je pro ni typické, že je připevněna na šňůře, pomocí níž se vytahuje nahoru.

Autorovi článku se podařilo podat ucelenou genealogii moravských Ugartů, ke které se můžeme s jistotou vracet. Lze si jenom přát, aby v budoucnosti obdobným způsobem byl zpracován vývoj ugartovského erbu.

jlb

Poznámky:

1) Miloslav Trmač, Jean Louis Raduit de Souches, úspěšný obránce Brna proti Švédům, jeho původ, potomci a dědicové na Moravě, Genealogické a heraldické listy, řada 4., 1976 (červenec), sešit 2, s.33-41. Na straně 36 je uvedena fotografie erbů nad vchodem na hřbitově.

2) viz poznámka 1)

3) Roman v. Procházka, Genealogisches Handbuch erloschener

cöhmischer Herrenstandsfamilien, Neustadt an der Aisch
1973, s.326-328.

- 4) U Arnošta Františka Dominika zřejmě kolísalo pořadí užívání křestních jmen, jak to bylo v této době obvyklé. Z tohoto důvodu ho Procházka uvádí jako Františka Arnošta Dominika hr. Ugarte.

Jaroslav Jásek:

VODNÍ MLÝN VE SLUPI. In: Heraldická ročenka 1984, s.75-77.

Autor informuje o otevření expozice mlynářské techniky Technického muzea v Brně ve starobylém vodním mlýně ve Slupi (okr. Znojmo) a stručně uvádí dějiny tohoto největšího mlýnu na Moravě v 16.-18. století. Dále popisuje znak mlynářského cechu z roku 1513, který se zachoval na fasádě poblíž vchodu. Autor též poukazuje, že součástí expozice jsou nástroje, které podporují jeho závěry v předchozím článku ohledně pojmu oškrt a kypřice v heraldice.

jlb

Jiří Louda:

ZNAK MĚSTA ZÁBŘEHA. In: Kdy-kde-co v Olomouci, 1984, červenec, s.18.

Vyobrazení a popis znaku. První městský znak se objevuje na městské pečeti. Autor upozorňuje na složitost obrazu vymykajícího se heraldickému popisu. Je zde uveden výklad symbolů podle místní tradice. V závěru článku je uvedena nynější podoba a tinktury znaku.

Jiřina Valíčková

Jiří Kotyk:

KAFUNKOVÉ A PARDUBICE? In: Zprávy Klubu přátel Pardubicka, 1984, č.7-8, s.171-173.

Náhrobník Uršuly Kafunkové z Chlumu se nachází v kostele

sv. Bartoloměje v Pardubicích. Autor popisuje historii rodu Kafunků a jejich vztahy k Pardubicím, Pernštejnům a rodu Jiřího z Kunštátu a Poděbrad (tedy vévodům Minstrberským). V článku je popis znaku.

Jiřina Valíčková

Gustav Kadlec:

ALBRECHT PFEFFERKORN Z OTTOBACHU. In: Zprávy Klubu přátel Pardubicka, 1984, č.7-8, s.173-174.

Albrecht Pfefferkorn z Ottobachu byl hejtmanem na pardubickém zámku v letech 1602-1608. Autor se zmiňuje o majetku rodiny a původu rodu. Článek doprovází vyobrazení a popis znaku.

Jiřina Valíčková

Jaroslav Pošváb:

JOŠTUV DUKÁT A JEMNICE ? In: Numismatické listy, 39, 1984, č.1, s.1-7.

Nedávno zemřelý profesor správního práva, právní historik a zejména významný numismatik se v jednom z posledních článků zabýval otázkou pravosti výše uvedeného dukátu. Řeší též otázky spojené se znakem na rubní straně dukátu: umístění moravské orlice v druhém a třetím poli a obraz lvů v prvním a čtvrtém poli. Autor srovnává vyobrazení znaku markraběte Jošta v Gelnhauzenově kodexu a vysvětluje nejasnosti Joštova znaku na dukátu. V článku je vyobrazení a popis výše uvedeného dukátu.

Jiřina Valíčková

Gustav Kadlec:

VÁCLAV CHOTEK Z CHOCKOVA. In: Zprávy Klubu přátel Pardubicka, 1984, č.9, roč.19, s.221-223.

Chotkové z Chockova byli vladyskou rodinou. Autor stručně

objasňuje jejich původ. Zvláště si všímá Václava Chotka, pardubického hejtmana v letech 1591-1599. Zmiňuje se o konfiskaci jmění jeho synů. V článku je vyobrazení a popis původního a polepšeného erbu.

Jiřina Valíčková

HERALDICKÁ MINUCÍ 1984. Cheb před masopustní nedělí 25. února 1634. Text: Josef Strnad, Jaroslav Honc, kresby: Stanislav Kasík, Petr Tybitancl. Vydal Klub historiografie ZO Svazarmu 4002/230, Praha 1984, s.57.

Další titul z dnes již známé řady heraldických ročenek se zabývá pohnutou dobou třicetileté války a jmenovitě pak osobou Albrechta Eusebia z Valdštejna, jedné z nejrozporuplnějších postav naší historie.

Na 19 stranách textu je stručně, avšak s podchycením všech rozhodujících momentů popsán Albrechtův život a zejména pak události posledních týdnů, vyústějících v násilnou smrt dne, uvedeného v titulu práce. Obrazová část přináší 12 erbů doplněných životopisnými medailony hlavních protagonistů závěrečného dramata, ať už stojících na té nebo oné straně. Kvůli údajů pochopitelně kolísá podle dostupnosti materiálů a nedostatek informací je zřetelný zvláště u skotských a irských důstojníků.

Kalendarium přináší pak dalších 6 erbů z řad generality císařské armády a práce je doplněna znakovými vývody Albrechta z Valdštejna a jeho manželky Isabelly z Harrachu.

Čtenářům se tak dostává do rukou zajímavá, proti předchozím minucím i po technické stránce zdařile připravená publikace, podávající ucelený pohled na jeden ze zajímavých úseků našich dějin.

H.

MUZEA A GALERIE V ČSR (hlavní redaktor Václav Pubal), edice A-Z na cesty, Praha 1985, 204 s.

Užitečná příručka, která ve 445 heslech řazených podle lokalit, podává přehled muzeí, galerií, expozic a památníků v českých krajích. Každé heslo kromě adresy přináší stručný přehled sbírek jednotlivých institucí, jejich historii a základní literaturu.

Nás zaujme v tematickém rejstříku jediná heraldická expozice, síň heraldiky v Rožmitále pod Třemšínem. Upozornit ale můžeme také na expozici české státnosti na hradě Zvíkově, kde mezi dokumenty k dějinám českého státu stojí na předním místě heraldické památky.

Genealogům zase poslouží rejstřík osobností, jimž jsou u nás věnována muzea, památníky, rodné domy atd.

Tk

ZPRÁVY

II. rodové setkání Sedláčků z Nového Telečkova.

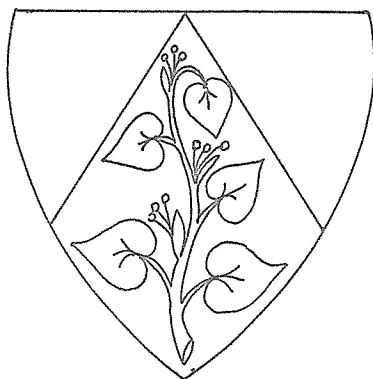
Dne 10. května 1985 se konalo v kulturním domě ve Vídni u Velkého Meziříčí druhé rodové setkání rodu Sedláčků z Nového Telečkova (okres Třebíč) a jeho rodových větví - Drápelů, Horkých a Strádalů. Přítomno bylo celkem 240 účastníků, z tohoto počtu 201 příslušníků rodu, tedy mnohem více než při prvním setkání ve Velkém Meziříčí v roce 1979, kdy bylo celkem 206 účastníků.

Setkání zahájil jeho organizátor Ing. Jiří Drápela, člen našeho klubu, který ve svém projevu zhodnotil genealogické bádání o rodu Sedláčků a jeho větví za uplynulé období a konstatoval, že bylo dosaženo nemalých úspěchů. Bylo také dosaženo větší rodové soudržnosti, péči o rodové památky a došlo k podnícení zájmu členů rodu o minulost kraje, z něhož pocházeli jejich předci. Setkání pozdravil předseda občanského výboru ve Vídni soudruh Alois Vidlák a předseda našeho klubu František Špírk.

V rámci kulturního programu setkání pak vystoupil na pódiu lidový slovácký vyprávěč a zasloužilý umělec Zdeněk Galuška. Poté následovala volná zábava s tancem, při kterém hrála cimbálová muzika Palava z Brna. Po 16. hodině se účastníci setkání odebrali vlastními vozy do Nového Telečkova, kde si prohlédli rodové stavení a místo určené k zasazení pamětní desky rodu. Byli také svědky slavnostního odhalení rodového památníku, jež se nachází v místě Na Hlínách.

K setkání byl vydán obsáhlý sborník obsahující některé projevy a kompletní genealogii rodu. Dále pamětní medaile připomínající II. rodové setkání a první zmínku o rodu v roce 1625. Na setkání byl pořízen barevný dokumentární film, který se bude promítat na III. setkání rodu v roce 1990.

František Špírk

Znak:

V červeném štítu je zlatý hrot, na něhož je položena zelená lipová ratolest o pěti listech a třech květech.

Rodový znak Sedláčků z Nového Telečkova a jeho větvi byl schválen účastníky I. rodového setkání v roce 1979. Z jeho symboliky vyjímáme: zlatý hrot je zjednodušeným vyjádřením radlice ukazující na rolnický původ rodu. Lipová větev symbolisuje slovanský res-

pektive moravský původ rodu a počet listů pak jeho větve (Sedláček, Horký, Doležal, Drápela a Strádal).

Pod znakem může být užita devisa "V rodu je síla" nebo nad znakem "Telečkov". Znak byl užit na rodových památkách (medaile, památník, rodový časopis) i je užíván jednotlivými členy rodu.

Průvodce po turistických oblastech okresu Žďár nad Sázavou.

Okresní komise cestovního ruchu ONV Žďár nad Sázavou vydává společně s Krajskou komisí cestovního ruchu v Brně vkusné a praktické průvodce ve formě letáku. Text stručným způsobem vystihuje vlastivědu města či městečka a jeho okolí, obsahuje další důležité informace pro turisty, připojené fotografie ukazují zajímavé historické a přírodní památky a pěkná mapka oblasti pomáhá zvolit vhodné trasy vycházek.

Součástí letáků je také barevná heraldická výzdoba. Zatím vyšly tyto letáky s uvedenými znaky: Bystřice nad Pernštejnem a okolí (městský znak a znak pánů z Pernštejna), Nové

Město na Moravě a okolí (městský znak), Svratka, Sněžné, Herálec a okolí (městský znak Svratky a Sněžného), Velká Bíteš a okolí (městský znak, je též vidět na gobelínu ak. malíře Fr. Rauše a v obřadní síni), Velké Meziříčí a okolí (městský znak), Žďár nad Sázavou a okolí (městský znak).

Uvedené letáky jsou pěknou ukázkou mnohostranného využití znaků v životě naší společnosti.

jlb

Cesty Oldřicha Prefáta.

Ve volném seriálu, věnovaném českým cestovatelům, se Karel Seglt v deníku Lidová demokracie ze dne 20.7.1985 zastavil u osoby Oldřicha Prefáta rytíře z Vlkanova, od jehož smrti uplynulo 420 let. Příspěvek popisuje zejména nejznámější Prefátovu cestu do Palestiny, jejíž líčení obsahuje proti jiným soudobým cestopisům množství precizních matematických údajů, rozměrů a čísel.

H.

Výstava heraldických kreseb.

Od května do září byla na hradě v Malenovicích otevřena výstava Gottwaldov - minulost, současnost, budoucnost. Výstavu připravilo Okresní muzeum Gottwaldov spolu s Českým svazem architektů v Gottwaldově. Součástí expozice byly i ukázky prací heraldika Miroslava Pavlů; vystavoval erby majitelů Zlína, za kterých došlo k významnějším stavebním přeměnám města (pání ze Šternberka, Tetourové z Tetova, Cedlarové z Hofu, Serényiové z Malého Serénu, Rottalové, Khevenhüllerové, Brettonové a Haupt-Buchenrode). Práce M. Pavlů jsou našim členům jistě známy, mimo jiných kreseb je i autorem kresby znaku na obálce letošních GHI.

H.

KRONIKA

Památce PhDr. Jaroslava Orla.

Dne 25.3.1985 zesnul v Brně krátce po dovršení svých 75. narozenin přední československý etnograf a lidovému pracovník PhDr. Jaroslav Orel, narozený dne 3.2.1910 v Lančově na Vsetínsku. K uvedenému jubileu jsme mu věnovali v č. 1 Genealogických a heraldických informací (1985, s.93-97) zasloužilou hodnotící vzpomínku, z níž měl upřímnou radost.

Jeho památku zachováme upřímně v našich myšlenkách i v odkazech na jeho literární práci.

Jan Skutil

GENEALOGICKÉ A HERALDICKE INFORMACE

Vydává jako interní tisk pro potřebu členů v nepravidelných lhútách Genealogický a heraldický klub při ZK ROH Královopolských strojírén v Brně, Palackého 78.

Odpovědný redaktor: František Špirk

Redakční rada:

JUDr. Jiří L. Bílý, Jiří Hanáček, PhDr. Adolf B. Král, CSc.,
PhDr. Tomáš Krejčík, PhDr. Ivan Štarha, Vilém Walter.

Obálka:

Kresba znaku Miroslav Pavlů, výtvarné řešení Jiří Hanáček

Bezplatný odběr vázán na zaplacení ročního členského příspěvku.

Fováleno odborem kultury JmKINV čj 37009185